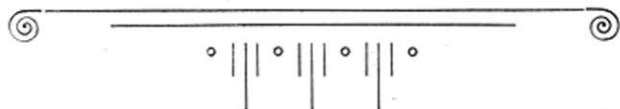

LJUBLJANSKI ZVON

Hrast.

Vodnjak izvira kraj vasi,
samoten hrast ob njem stoji.
In vsako jutro, ko se rano
razlije zarja črez poljano,
z vej kaplje blisnejo posute
ko solze iz noči prečute.

Vodnjak izvira kraj vasi,
samoten hrast ob njem stoji.
In vsak večer, ko mesečine
ga čarosojna luč obsine,
šumenje dahne skozi granje
ko bolne duše vzdihovanje.

In zjutraj, ko prisveti dan,
zvečer, ko mesec gre črez plan,
v vodnjaku hrast se ogleduje,
si deblo, veje občuduje;
v podobo lastno se zamami,
obup in žalost ga predrami.

„Ah, plitva je ljudi modrost
in topa njih razuma ost!
Zdaj tu stojim že leta, leta,
spe mimo množica nešteta,
a trd in mrtev les le sluti,
ki nič ne vidi, nič ne čuti.“

„Zakaj jaz nisem fantič mlad?
Zvečer bi hodil vasovat,
z rokami močnimi bi planil,
nevesti svoji okno branil;
vso noč bi vriskal, pel po vasi
in zlati bi mi tekli časi!“

In zgodaj v jutro, pozno v mrak
devojka hodi na vodnjak.
Ko vidi hrast in rosne liste,
še njej vrose oči se čiste;
in če šumenje vej posluša,
še njena razboli se duša.

„O hrast, če živo si telo,
povej, če mrtvo le drevo?
Če mrtev les, zakaj šepeče
košati vrh ti hrepeneče;
če živa stvar, zakaj se k meni
ne skloniš, ljubček moj zeleni?“

„O hrast, če živo si telo,
povej, če mrtvo le drevo?“
In od strasti devojka nema
po njem se vzpenja, ga objema;
ovijajo se beli udi,
sopihajo, žehtijo grudi.

Sladkost nebeško čuti hrast,
po njem zapolje divja strast
in kakor trst slaboten v ločju
orjak šibi se v nje naročju
Objeti hoče — se ne gane,
ko trd in mrtev les obstane.

„Ah, čuj, nebo, naj spremene
te veje v bele se roke,
to deblo naj v telo se belo!
Če ne, ognjeno pošlji streló,
da enkrat to trpljenje jenja,
ah, to trpljenje brez življenja.“

In vsako jutro, vsak večer
sprejema hrast človeško hčer;
in vsak večer in jutro vsako
v nebo pošilja prošnjo tako.
In ti, nebo, ti zreš pokojno,
o kdaj končaš trpljenje dvojno?

Minila je viharna noč
in narod vre iz vaških koč,
vre k vodi iz soseske cele:
preklan in izruvan od strele
tam hrast leži, telo orjaško,
mrlič pod njim — dekle je vaško.

Dr. Fr. Derganc.

Jezero.

Jezero tiho, brezviharno,
zrcali v tebi se nebo;
a vendar, vendar si nevarno,
smrt hrani tvoje temno dno.

Na tvoji mirni površini
čarobna cvetka ziblje se,
vablivo se mi pripogiblje,
naj vtrgam jo, oj, vabi me.

Nemirno mi srce tja sili,
desnico prožim k tebi, cvet,
a dušo zla mi slutnja oži,
da kdor te vtrga, bo proklet . . .

Oko je tvoje — to jezero,
ljubezen čista v njem blesti,
in vabi me in kliče k sebi . . .
zla slutnja dušo oži mi.

Jezero tiho, brezviharno,
objemi me v svoj naročaj!
O vem, o vem, da si nevarno,
a upam ti — ne vem zakaj.

Utva.

Odmev.

Spisala Zofka Jelovšek.

Enkrat, neko spomlad, sem prišla zgodaj iz mesta. Lep in tih kraj ob Savi je bil, široke njive, zeleni bregovi, redke vasi naokrog in malo ljudi. Sava je bila vedno krasna, globoka, široko razlita. Beli, dolgi peščenoti so ležali na sredi vode, ob kraju je raslo vrbovje daleč v njive in travnike. Zaljubila sem se tisto leto v Savo, in kadar sem proč, na tujem, se mi stoji po njej kakor po človeku. Kadar je tukaj megla, taka črna, umazana in smrdeča mestna megla, se mi stoji po tistih svetlih krajih, po tisti široki dolini, po kateri teče Sava in nad katero poletavajo beli galebi. In tam na ovinku je breg, na bregu starodaven grad z debelimi zidovi, s tremi sivimi stolpi, z globoko grapo naokrog, kjer je stala nekdaj voda, in z mostom na verigah, ki se še zdaj vsak večer dviga. Dviga se vsak večer, čeprav ni več roparskih sosedov, drznih hajdukov in vstaških kmetov, pred katerimi bi se bala grajska gospoda. Mirno je v kraju in samo cigani pridejo še včasih čez Savo in ukradejo kakšno kokoš okoli po vaseh, ovco ali kakšno drugo tako skromno stvar. In okrog gradu in zadaj za njim samuje ogromen park; starodavne smreke stoje v njem, borovci, visoke ciprese, srebrne bukve, divji kostanji, ogromne platane, lipe častitljive in košate. In vsako drevo je lepo, da bi človek dolgo stal pred njim in ga gledal in občudoval. Steze so mehke, vlažne, mnogokrat prekopane, da ne bi jih trava prerasla in mah in vse te poljske in gozdne rože, ki jih je toliko po teh malih ravninah v parku.

In kadarkoli je luna sijala, sem hodila po parku, ki je vsakemu odprt in vedno prazen, zakaj malo je ljudi tod in malo takih, ki bi sanjarili ob mesečini. Iz početka me je bilo strah in bala sem se, kadar je drevje zašustelo, kadar se je trava zgenila ali kadar je kaka suha veja padala na tla. Bala sem se, da bi kdo ne prišel, kakšen hudoben človek, tuj potepuh, ki bi mi storil kaj žalega. Ali nikogar ni bilo nikdar; sama sem hodila po stezah, po katerih so ležale dolge, fantastne sence. Po goščah sem hodila, kjer je bilo temno in je dišalo po ciklamah; praprot se je dotikala mojih rok

in včasi me je nizka veja zadela v obraz, vlažna od rose. Ko sem zopet stopila na odprt kraj, se je zasrebrilo pred menoj od vrha doli, po vsej široki planjavi, po kateri se je zvijala Sava kakor ogromen, svetel trak, posut z biseri. Visoko in neizmerno se je vzpenjalo temnomodro nočno nebo, stotisočere zvezde so trepetale v večni dalji in mesec se je bled in miren svetil med njimi.

Vse je molčalo naokrog, globok mir je ležal nad vsem razprostrtim krajem. Tiho, nepremično so spale vasi ob cesti, neme, kakor začarane. Zamislila sem se v čudno lepe sanje, v reči, ki jih ni bilo nikdar in jih nikoli ne bo. Mnogo lepega je vstalo pred menoj, kar bi bila rada doživela in na kar nikdar ne mislim v navadnem življenju, niti si ne želim, ker je nemogoče. Blagoslovljen je človek, ki ima eno srečo v življenju, in lahko je zadovoljen. Jaz pa sem v onih srebrnih nočeh videla sto sreč iti mimo mene in vsako sem okusila. V sanjah sem jih videla, kakor one lahke, prozorne oblake, ki so plavali visoko pod zvezdami in izginjevali bogve kam, tako sem jih gledala. In kakor ne govorite o onih oblakih, ki so se jih doteknile vaše oči in se razveselile nad njimi, tako je meni nemogoče govoriti o vseh teh stotisočernih mislih, ki so preletele mojo dušo, nadahnjene s sladko lepoto, neomadeževane od življenja in realnosti.

Hodila sem po tem tistem, samotnem parku, oblitem z mesečino, z ljudmi, ki so bili bogve kje, daleč proč; z ljudmi, ki jih nisem poznala nikoli; z ljudmi, ki so davno umrli; z ljudmi, ki niso taki, kakršne sem si jih mislila jaz, živeli nikdar. Kakor vzamete včasi sliko lepega, tujega kraja v roko in si mislite, trenotek ali dva, da ste tam; da vidite z lastnimi očmi, kako padajo slapovi, kako se trava maje v vetru, kako se oblaki kopičijo na nebu: — tako sem si jaz vzela življenje tega ali onega, ki ga poznam ali ne poznam, zasanjala sem si to življenje nekaj pozabljenih trenotkov, da mi je srce veselo udarilo ali se stisnilo od tesnobe in žalosti. Znašla sem se bogve kje v mestu, kjer je bilo polno ljudi, in solnce je sijalo, veter je pihal; razmeknilo se je pred menoj, slišala sem dober in mehak glas; pogledala sem v oči, ki so me imele rade. In srce se mi je zgenilo, odgovarjala sem krasne in mehke besede, kakršnih ne znam in ne govorim nikdar. — Nalahno se je zazibalo in zopet sem stala sama v parku in nemo je bilo vse naokrog.

Doli, kjer se začenja polje, je stala dolga vrsta topolov. Visoki so bili, ogromni, skrivnostni in črni v srebrni lunini luči. Pri-povedovali so mi, da so se še pred nekaj leti raztezale neskončne

vrste topol po vsej ravnici. Okrog vasi, po polju, ob Savi, ob cestah in stezah. Nasadil jih je prejšnji grajščak, ki je umrl devetdeset let star, zadnji svojega rodu. Imel je sina, ki je umrl davno pred njim, in vnukinjo, ki si je vzela pruskega grofa proti njegovi volji.

In ta grajščak, zadnji starega in slavnega rodu, je bil ustvaril ogromni park za svojim gradom in nasadil topole po vsej dolini, kjerkoli je ležal njegov svet. Ko je bil še mlad, dvajsetleten, je potoval po svetu; ali kjerkoli je bil, povsod je zbiral drevesa, mladike in jih presajal doma v svoj park. Za nekatere, osobito lepe in redke vrste so si pripovedovali v gradu, da jih je ukradel na neki gozdarski izložbi v samem Parizu. Niso mu jih hoteli prodati, pa jih je ukradel. Tak je bil on.

Pesnik je bil, blagoslovljena in bogata duša. V sladkih ritmih pojejo nekateri, drugi v slikah, ki jih občudujejo stoletja, in še drugi v kipih, katedralah in templjih, veličastnih za vsakega, kdor jih ugleda. On pa je polagal semena v zemljo, sivel je, ko so se širile slabe mladike v košata drevesa, star je bil že in upognjen, ko je zapelo okrog njega v skladju dovršene lepote. Tako bele bukve so rasle med črnimi, košatimi cipresami, tako bele, da je bilo njih listje kakor iz srebra; lesketalo se je v solncu kakor pomočeno v vodo. Zadaj so se razstavile breze v redko šumico, tam na sredi travnika so dišale tri velikanske lipe. Potem so prišli sivi borovci, fantastni, barokni; cel gozd. Včasih so se malo razmeknili okrog rdeče bukve, ki ji je bilo listje kakor poškrbljeno s krvjo. Po gričih, po gosto obraslih dolinicah, okrog malih, mirnih ravníc, preko globokih zasek, koder so bila pota vedno mokra, okrog ribnika in studencev se je raztezal park široko naokrog.

Po ves dan je hodil stari grajščak pod drevjem okrog in vedno je mislil, kaj bi še nasadil, da bi bilo krasno. Svoj grad je obsadil z divjo trto, ki ga je obrasla že celega, okrog oken in stolpov, gori visoko na rdečo streho. Od tal do vrha je bil pokrit z zelenim plaščem, od prvega in drugega nadstropja je viselo od oken v dolgih zelenih kitah. In znotraj na dvorišču se je zibalo povsod, nad obokanimi logijami s svojimi lehnimi stebri, okrog starih gotških stopnic, ki so bile vzdane v enem kotu kakor samo zato, da bi se trta lahko drzneje vzpenjala navzgor. Povsod so se odpirale prirodne lope, zelena, mračna in hladna zatišja. Vsako jesen je zagorelo v vseh barvah, zlato-žolto, blede-rumeno, rjavo, živo-rdeče, temno-zeleno — v čudovitih niansah, v bogatih barvah orientalskih preprog.

In naokrog so se širile temne smreke, stisnile so se okrog bele grajske kapelice in porazgubile v pisani in dehteči park. V kapelici so ležali vsi slavni pradedje grajščakovi in za tiste, ki so umrli v daljnih bitkah in strohnili v tuji zemlji, za tiste so bile vzdane v steno velike kamenite table z grbom in dolgimi latin-skimi reki. Temno je bilo v kapelici in dišalo je po trohnobi.

Ko pa je stari grajščak umrl, so ga pokopali v parku, v dolinici, ki je obrobljena z najlepšimi drevesi celega parka — smrekami. Tam so ga pokopali, kakor si je želel in napisal v svojem testamentu. Te smreke so visoke in ogromne. Črne so in veje košate imajo do tal. Široke so te veje, obrasle kakor z dolgimi grivami. Po travi leže te dolge, zelene grive kakor lasje divjih deklic, kadar počivajo v gozdu pod drevjem. Prazna je dolina, z nizko travo, kakor pokošena od koscev in opuščena od ljudi. In nad grajščakovim grobom ni spomenika. Samo mlada smreka, samotna in žalostna, raste nad njim, kakor je bila zadnja njegova želja.

In park je samotен. Vnučinja grajščakova ne hodi rada v park, pretemen ji je; a mož njen, tujec, je posekal skoro vse topole po dolini, med njivami in daleč tam ob Savi in med vasmí. V štirinajstih dneh so jih posekali in zvozili proč. In kraj je zdaj gol in kakor oropan.

Čudovite so bile te topole, vitke, visoke; kakor črni plameni so gorele noč in dan iz zemlje. Šepetale so neprenehoma kakor zamišljene v čudne in skrivnostne reči.

Posekali so jih. Vnučinja grajščaka, ki jih je vsadil, se je izprehajala z možem med poljem. Smejala sta se in računala, koliko pošljeta zdaj, ko sta te mnoge in velikanske topole tako dobro prodala, koliko pošljeta sinu za god, ki je huzar na Dunaju. Smejala sta se.

„Ali veš, da je dobro, da je umrl moj ded. Aristokrat, ali čudak! Našla sem med njegovimi papirji načrt za nov park ob Savi pod gradom. Vse skrbno izmerjeno, stroški izračunani; glavni motiv topole . . . Dobro, da ne živi človek 150 let. Moj ded bi bil premenil ves kraj v en sam ogromen, velikanski park; ob Savi gozd topol in brez, potem smreke, pa bori . . . ah! To je bil človek!“

„Da, in topole uničijo vse polje, nič ne raste v njih senci . . .“

Stari grajščak je bil zadnji svojega imena in rodu . . .

Neki večer sem zopet hodila po parku. Zavila sem v dolino, kjer so najlepše smreke nad dolino, okroginokrog. Stare, ogromne in črne. Samo ena mlada in vitka, nedorasla na grobu starega grajščaka.

Ko sem stopila na rob med smreke, je nekdo v dolini zapel. Na mahovini, ki je pokrivala staro, nizko klop pred gomilo, je sedel Slovak, loncevezec. V mesečini sem videla njegov obraz, in dolgi lasje so mu silili preko čela. Gledal je v mesec in pel balado, narodno balado, ki jih nima menda noben drugi evropski narod v svojih pesmih. Z močnim glasom je pel, da so se razlivale besede po vsem parku. Zabobnel je glas, mogočno se je povzdignil in pripovedoval je čudno in tujo povest, ki je nisem razumela. Stožilo se mi je po nečem, srce je vzplalo v silnih, globokih udarcih. Slovak je utihnil in tišina je postala še brezglasnejša, otožnost večja. Vstal je in še enkrat je zapel balado od začetka. In še silnejši je bil njegov glas, vzdigal se je in padal v mogočnih ritmih v tiho noč. Tik pred grajščakovim grobom je stal pevec, gledal v luno in vse njegovo močno moško telo se je treslo v pesmi.

Odšla sem, da bi ga slišala čim dalje v spominu, ki sem si ga hotela ohraniti neskaljenega in vedno enako silnega in pretresljivega.

In kadarkoli se spomnim na park ali na starega grajščaka, ki sem v samotnih urah toliko sanjala o njem, vselej mi zadoni mogočna, dolgo zategnjena balada Slovakova v duši. Težka pesem in nepozabljiva! —

Pesem.

Bili poletni so lepi večeri,
ko sva še skupaj hodila,
v borovem lesu — sred tihe noči
v srcu ljubezen nosila.

Pa so minili tisti večeri,
v srcu ljubezen minila,
v borovem lesu — sred tihe noči
slast bom spominov zdaj pila . . .

Kristina.

Na pragu.

Spisal Ivan Cankar.

III.

Molila je Metka in je odmolila in zaspala. Nemirno je spala, zavedala se je temne kleti in stopnic, ki so vodile vanjo, in duri, ki so se oprezno odpirale in zapirale. Trepalnice so bile zatisnjene, oči pa so strmele neprestano proti durim, ušesa so poslušala pazljivo, če bi ne zahreščalo v ključalnici, če bi se ne oglasili tiho-tapski koraki na pragu. Šle so misli v lepšo daljavo, ali ozirale so se nazaj, postajale so in so se vračale.

Zato so bile nemirne njene sanje, mešale so se z resnico in s spomini in s čudnimi podobami, ki jih je rodilo hrepenenje.

Vas je bila tam, bela in prijazna; v resnici morda ni bila tako bela in prijazna, toda zdaj jo je obsevalo solnce, kakršno sije samo v sanjah. V vasi pa je bila cerkev in v cerkvi je bila šola. Večja je bila zdaj in lepša nego v resnici, toda kaj je resnica? Če je sanjala Metka o božjem templju, tedaj je bil božji tempelj resničen. V šoli je bila velika soba in v sobi so sedeli na desni strani fantje, na levi pa so sedela dekleta. Bog vedi, če se ni Metki samo tako sanjalo; zakaj imela je ob tistem času tudi gosposko obleko: rdeče pisano bluzico, temnomodro krilo; okoli vratu je imela svetlo šerpo, bujni svetli lasje so padali v debeli kiti črez hrbet. Sedela je Metka na levi strani in se je ozirala s skritim pogledom na desno stran, tja, kjer je sedel Franc, lep fant s črnimi kodri in belim obrazom in s hlačami do kolen. Franc je bil njen ženin in ji je pisal zaljubljena pisma. Lepo, veliko pisavo je imel in pisal je tako učeno, da je Metka včasih težko razumela. „Draga Metka!“ je pisal. „Včeraj nisem mogel k plotu in zato me je zejo srce bolelo . . .“ Tako je pisal: „Zelo me je srce bolelo!“ Bog vedi, kje si je bil to izmislil! „Oče me je ozmerjal, ker sem zapravil tistih pet krajcarjev, že veš zakaj“ — bonbonov je kupil Metki — „in zato sem moral klečati. Zelo me je srce bolelo. Vendar pa sem zmerom mislil nate in jutri ti prinesem v šolo orehov. Če me oče spet ozmerja, naj me, zaradi tebe bi pretrpel vse na svetu . . .“ Metki so se orosile oči: — vse bi pretrpel na svetu zaradi nje! In takrat je sklenila tudi ona, da bo trpela zaradi njega. Tisti plot pa je bil ob poti za hišo, blizu

krčmarja; samo pijanci so hodili mimo in se niso nič brigali. Lahko bi se razgovarjala tudi pred šolo, ali kar na cesti vpričo ljudi — toda kakšna ljubezen bi bila to? Resnica pa je, da si nikoli nista vedela veliko povedati. Stala sta in nekoč jo je prijel Franc za roko, toda precej jo je izpustil in obadva je bilo sram. Ozrla sta se v nebo. „Lepo je nocoj!“ sta izpregovorila hkratu in sta zardela. Drugače bi bilo, ko bi človek vedel, kaj govore zaročenci, kadar stoje ob plotu . . . Ali glej, saj je sijalo solnce, kakršno sije samo v sanjah. Nasmehnili se je Metka v sanjah. Saj je bilo čisto drugače, saj nista nikoli tako nerodno stala ob plotu ter zardevala, ker ju je bilo sram. Tudi pijancev ni bilo nič mimo in umazane krčme ni bilo tam. Pač pa je bila tam lepa bela cesta in košato drevje je šumelo narahlo nad njima. Tam sta se izprehajala roko v roki in sta govorila tako lahko, kakor da bi govorilo srce samo, da bi se ustnice nič ne premikale in da bi ne jecljaj neokretni težki jezik. „Draga Metka, srce moje“ — tako je govoril on — „samo še malo časa, pa pojdeva odtod, mož in žena. Srce moje“ — pogrkaval je malo in zato je bilo še lepše tisto ‚srce‘ — „jaz imam grad onostran hriba, moj grad ima tisoč oken in sto balkonov in v vseh sobah so pisane preproge in zrcala z zlatimi okviri, okoli grada pa je vrt in v tisti vrt ne stopi nihče drugi nego ti in jaz. Tam bova hodila po belih stezah; veje se bodo priklanjale in trgala bova sladke črešnje, rože se bodo ponujale in jaz ti jih bom pripenjal na prsi . . .!“ Tako je govoril, in ko se je utrudil, je nadaljevala ona: „V hlevu pa so konji in v kolnici je voz. Lepo jutro bo in solnce bo sijalo; tedaj pa napreževa in sedeva in pohitiva po široki cesti. Hiše mimo, vasi mimo in cerkve in gozdi in polje, zmerom naprej proti belemu mestu. Glej, že se sveti v daljavi, v solncu se svetijo zlati zvoniki! Čuj, že zvone vsi zvonovi, naju pozdravljajo in najino mlado ljubezen! In ko se tako pripeljeva, v tem lepem vozu, z dvema paroma belcev, tedaj postanejo vsi gosposki ljudje na ulici ter se nama odkrijejo spoštljivo . . .“ Tako je govorila, in ko se je utrudila, je nadaljeval on: „Zakaj bi se nama ne odkrivali spoštljivo, ko sva pa tako bogata, bolj nego sam cesar na Dunaju! Tam v gradu, v kleti, glej, imava cekinov skoro do vrha. Krčmarjev hlapec je bil zašel nekoč v pijanosti in po neprevidnosti v tisto klet in se je pogreznil in bi bil kmalu žalostno umrl, da bi ga ne bil našel jaz, ko sem prišel s korcem po cekinov. Strehe mojega gradu so obite z debelim zlatom in zlata so celo ojesa na mojem vozu. Tudi konjem bi bil dal zlato vprego in zlate komate, pa bi

pretežko nosili. In glej, draga Metka, vse to je tudi tvoje, zakaj zaradi tebe bi pretrpel vse na svetu . . .“ To niso bile sanje, sama čista resnica je bila; zakaj kako bi mogla biti sreča zlagana? Pa je prehitro minila, po tvoji krivdi, Metka! . . .

Zavzdihnila je v polsanjah in žalost je napolnila njeno srce.

Sedela je na levi strani in se je ozirala s skritim pogledom preko knjige. Takrat pa je ugledala nekaj tako neprijetnega, da so se ji takoj zasolzile oči. Franc se je ozrl na njeno prijateljico, ona se je ozrla nanj in obadva sta se natihome zasmejala. „Zdaj pa je vse pri kraju, ljubezen in vse drugo!“ je pomislila Metka in zajokala bi naglas. V tistem hipu pa je že prišel hudobni duh in je sedel poleg nje ter ji govoril na uho. „Pokaži mu, Metka, da ti ni prav nič zanj, zatoži ga!“ In ker ji je bilo tako težko pri srcu, se je precej vdala hudobnemu duhu in je vzdignila roko. „Kaj pa ti, Metka?“ Stala je in ni mogla govoriti, oglasila se je vest. „Kar govori, le pokaži pismo!“ je prigovarjal hudobni duh. In se je sklonila, nesrečnica, in je vzela pismo izpod klopi in ga je vzdignila visoko. Ubog zmečkan papir je bil, s svinčnikom popisan. Ko pa je stopil učitelj s katedra, se je Metka zelo začudila in prestrašila. Bil je pred njo rdeč in zabuhel živalski obraz, ostudno poželenje je bilo v vlažnih, rdeče obrobljenih očeh. Hotela je skriti papir v nedrije, ali že se je iztegnila roka po njem. „No, daj, daj, kaj imaš?“ Pogledal je in se je nasmehnil. „Ah, ah, glej!“ Zmerom ostudnejši in hudobnejši je bil njegov pogled; ozrl se je nanjo, ozrl se je na desno stran. Metka je gledala na klop, ali vendar je videla Francetov obraz, ki je bil tako bel in miren. In ko ga je videla v svojem srcu, so jo zaskелеle oči in že se je prikazala solza na licu. „Fant, ostani potem malo pri meni!“ Glas je bil trd in osoren, ali ustnice so se smehljale še zmerom in vlažne oči so se ozirale na Metko, na drobn, objokani obraz, na bujne lase, celo na ozka koščena ramena in na roke. Metka je čutila ta pogled, strah jo je bilo in ni se mogla braniti, tudi pobegniti ni mogla . . . O, da bi bile sanje!

Pa niso bile sanje. Čakala je pred šolo, da bi prišel Franc in da bi jo natepel. Prišel je in se je komaj ozrl in je šel mimo. Poklicala bi ga, ali ni si upala; rekla bi mu nekaj lepega, prijaznega, ali besede ni bilo iz grla. Nič več se ni ozrl, izginil je za ovinkom, tam za tistim plotom. In nato je umrl . . .

O Franc, ti črnelasi, lepi fant! Tako mlad je še bil, pa je ležal tam bled in mrzel, lepe črne oči so bile zatisnjene, lepe rdeče ustnice so obledele. Visoke sveče so gorele ob odru, siv dim se

je vil proti stropu in je napolnil vso izbo s težkim mrtvaškim duhom. Veliko ljudi je bilo v izbi, molili so in so škropili po odru. Tako je prišla tudi Metka in je postala na pragu. „O Franc, zaročenec moj mladi, oprosti mi, kakor Bog oprosti hudodelcu!“ . . . Tedaj se je nalahko zgenila desna trepalnica, skozi ozki presledek se je ozrlo nanjo veselo črno oko . . . Metka je pokleknila in je skrila obraz v dlani. Toliko ljudi je bilo naokoli in nihče ni vedel, zakaj je umrl mladi zaročenec. Samo na njenih ramenih je ležal težki greh, nihče ga ni videl in nihče drugi ga ni bil deležen. Tako težko je bilo breme, tiščalo jo je k tlom in kolena so se šibila, glava je klonila globoko. Spomnila se je njegovega ljubeznivega pisma: „Zelo me je srce bolelo“ — in solze so lile iz oči. Domislila se je tudi njegovih besed: „Vse bi pretrpel zaradi tebe“ — in zaihtela je naglas. Glej, ljubil te je in zato je moral umreti! O Franc, tako je padel težek greh na mojo mlado dušo, o Franc, tako je padla velika senca na mojo pot in nikoli več ne bo veselo moje srce! . . . Solze so tekale po licu, in ko je vzdignila obraz ter se ozrla proti odru, je opazila, da se je bila zgenila na oknu črna zavesa. Pogledala je natanko in se je prestrašila. Skozi okno, tam, kjer se je bila zgenila zavesa, se je nasmešnil rdeč in zabuhel obraz, hudobno se je nasmešnil ter je pogledal Metki naravnost v oči. Nato je zaplapolala sveča in črna zavesa je spet zagrnila okno . . .

Nemirno je spala, vzdramila se je in oči so strmele proti durim.

Glej, zaradi mene je umrl Franc! . . . In toliko ljubezni je bilo v njenem srcu, pa jo je bilo sram, da bi mu dala okusiti vsaj kapljo. Vsaj prijazen pogled, kakor beraču, ki pride na prag in poveša glavo. Vsaj prijazno besedo, kakor tujcu, ki jo sreča na poti in jo pozdravi mimogrede. Čemu pa je tako polno tisto srce, da prekipevajo vroče kaplje in skele v očeh? . . .

Nad njo, v poševnem stropu, je bilo izdolbeno v debeli zid majhno omreženo okno. Tam je zasijala blede mlečna svetloba, toda v klet ni prodrla. Pretežke so bile sence in preslabotna je bila še jutranja svetloba, da bi je ne popile žejne stene.

Ker se je bližalo jutro, je obšel njeno srce čuden nemir. Daleč so bili že spomini, daleč so bile ponočne sanje. Še malo, in tam zunaj bo zašumelo mesto, bo zasijalo solnce . . . In vse to, kar je bilo doslej, kaj niso bile same sanje? Trudna je bila prišla v mesto in je zaspala, in ker je bila trudna, je sanjala grde sanje.

Z zaspanimi očmi je pogledala proti durim. Kakšna soba je pač tam, kdo je tam? To je mesto in v mestu so vse drugačni

ljudje in drugačne hiše so in drugačne ulice. Tam ni tistega obraza, ki ga je videla v grdih sanjah. Kako bi bil zašel tak obraz v mesto, v tisto deželo, kamor ji je bilo kazalo pot sladko hrepenenje? . . . Vsa je vztrepetala — mesto je zunaj!

Kaj so bile sanje in kaj je bila resnica? Strnila je obrvi, da bi premislila, toda misli so blodile križem po neznanih potih, zmedle so se in so se izgubile in zatisnila je oči. To se je zgodilo takrat, ko je napojila svetloba žejne stene in so se že razločevale svetlejšje proge na mokrem zidu.

Franc ni umrl. Prišel je že bil nekoč, o pozni polnoči; oblečen je bil vse v črno, obraz njegov je bil bolj resen, ali oči so bile prav tako črne in vesele in tudi kodri so bili še zmerom isti, črni in razkuštrani. Samo lica so bila mrzla in bleda, tako bleda kakor takrat, ko je ležal na mrtvaškem odru. Prišel je, postal je malo na pragu, nasmehnil se je in je stopil k postelji. „Oprosti mi, Franc, kakor Bog oprosti hudodelcu.“ Tako polno je bilo srce, da je prekipovalo, in zato ga je položila na zlat krožnik in je pokleknila pred njega ter mu ponudila svoje srce, ki je prekipovalo od nezaužite ljubezni. „Vzemi, Franc, vse je tvoje! Vzemi samo za prijazno besedo, samo za prijazen pogled!“ —

Odprla je proseče in plašne oči in nikogar ni bilo.

„Pridi, Franc, usmili se!“

Gledala je proti durim in glej, duri so se tiho in počasi odpirale.

„Franc!“

Komaj je zgenila z ustnicami, ali njegovo srce je slišalo neizgovorjeno besedo.

Stal je na pragu. Starejši je bil, že je imel črne brke in tudi čelo je bilo nekoliko nagubano.

Ležala je in zajokala bi; sladko in žalostno ji je bilo pri srcu.

„Nič, Franc; kakor si tudi, pridi k meni in vsa moja ljubezen je pred tvojimi nogami!“

Stal je na pragu, žalosten in miren je bil njegov obraz.

„Kaj ne vidiš, kako mi kaplje kri iz srca, kako mi rosi rdeča krvca iz oči?“

Resnično se je odpirala rana na prsih in kri je kapljala iz nje, kri je tekla tudi po belih licih v tenkem curku.

„Glej, Franc, saj je bilo tako čisto moje srce in ljubezni polno, samo hudobni duh je stal ob moji levi strani in je govoril nati-homa . . . Zdaj je pa vse dobro, Franc! Zdaj sva v mestu, kjer

so visoke bele hiše in široke ulice . . . Kaj se ne spominjaš, kako si mi pripovedoval? Tam je tvoja hiša, tam ob bregu, vsa bela je in pozlačen balkon ima. Tudi vrt je okoli hiše, in tam se bova izprehajala pod šumečimi kostanji in na prostranih gredah bodo sanjale rože in se nama bodo ponujale . . .“

Sanje so bile pač, samo sanje!

„Kam, Franc? Ne odhajaj, zaročenec moj, ti moj ljubljeni fant! Glej, saj sem ti bila ponudila svoje srce na zlatem krožniku! Kaj hočeš več? Nikjer ni toliko bogastva kakor v mojem srcu, niti sam cesar ga nima na Dunaju, niti v tvoji kleti ga ni, ki je polna cekinov! . . . Kam, Franc?“

Nič ni odgovoril, prijel je za kljuko in je odhajal.

Vzdignila se je v postelji in je strmela proti durim.

„Poslednjikrat, Franc! Oprosti mi, nikoli več te ne bom prosila oproščenja! Zakaj glej, stopila sem na prag, in če me v hišo ne pustiš, te ne bom prosila!“

Smehljaj se je, gledal je nanjo z velikimi, mirnimi očmi. Iztegnil je levo roko proti njej, z desno je odpiral duri.

„Nikoli preko praga!“

Vztrepetala je, vzdignila se je v postelji in mu je pogledala naravnost v obraz.

„Kaj si ti to ukazal, Franc?“

Vzdignila se je in je skočila s postelje z golimi nogami, lase razpletene preko ramen. Roke so se opirale ob posteljo, oči so strmele proti durim . . .

Toda glej, nikogar ni bilo na pragu, duri so bile zaklenjene. Že se je razlivala po stenah, po stropu bleda jutranja svetloba, samotni koraki so se glasili zunaj na hodniku.

„O Bog, tako so me ostavili samo, zaprli so me v mrtvašnico!“

Legla je na posteljo, vse telo je bilo utrujeno, mrtvo; roke so legle težko na blazino in kakor od kamena so bile trepalnice.

Tedaj je udarila pest na duri.

„Hej, Metka, Metka!“

„Franc!“

Odrpale so se duri, na prag je stopila dolga suha ženska in hudobne oči so se ozrle na posteljo.

„Vstani!“

Metka si je pomela oči in je ugledala blede, žalostno jutro. Pokrižala se je in je vstala.

(Dalje prih.)

Plesni spominki.

Jutro po plesu . . . Kako li se kreše
v prazni dvorani roj solčnih utrinkov!
V zlatih pramenih se giblje in pleše
z njimi vse polno skrivnostnih spominkov . . .

Tukaj iskre se, kjer skrbne so mamke
z bistrim očesom nadzirale hčere;
tamkaj ihte, kjer odcvele so samke
v prsih dušile bridkosti stotere.

Vidim jih v kotu, kjer resni očetje
vztrajno do dne so lovili pagata;
gledam jih v sredi, kjer svoje zavetje,
otok, zasedla mladina je zlata.

Tam se pleto, kjer romanček se spletal
hčerici višji je prvič na svetu;
tu se love, kjer se častnik je šetal
s plesno kraljico po gladkem parketu.

Plešejo tukaj, kjer starcu z uspehom
švigale noge v kadrilji so stare;
ondi smejo se, kjer z rezkim nasmehom
zrl modrijan na plešoče je pare . . .

Ej, ti spominki o ženski lepoti,
žgočih pogledih, bogatem nakitu,
smehu koketnem, razkošni toploti,
rožah dehtečih in radosti svitu!

Glej jih, kako se vrte po dvorani,
plešejo v solncu po stenah prešerno! . . .
Spet so kristalni lestenci prižgani,
luč od zrcal se odbija stoterno.

Gledam in gledam . . . Vse živo okoli . . .
Naj li se rogam vam, solčni utrinki?
Kaj še! Življenje že glupo je tolj,
da so v njem . . . resni ti plesni spominki!

A. Funtek.

Iz zapiskov prirodnoslovca.

Priobčuje Pavel Grošelj.

— necessest confiteare
esse alios aliis in partibus orbis
et varias hominum gentis et saecula ferarum.¹⁾

*I. Lucretius Carus; De rerum natura,
lib. II. v. 1074—1076.*

II.

sladkem ritmu se giblje Jadransko morje. Božje sonce se razliva v brezštetih pramenih po valovih; žarki poskakujejo po zibajočih se grebenih, nemirna ravan se leskeče, kot bi bila posejana z biseri. V dalji se dvigajo valovi in spejo proti obrežju.

V teh valovih, o človek, je skrita tvoja preteklost! Kakor val, ki se vzpne sredi oceana, si se rodil v morju, ko je prvič v njem samotvorno zatrepetal življenje. V monerih, bitjih, ki stoje na meji rastlin in živali, si oživel. Kakor val, ki spe proti obali, si zahrepenel po kopni zemlji — moneri so se razvijali v vedno popolnejša bitja, in ko je čez sto in stotisoč let prva dvoživka stopila na kopna tla, si ž njo vred prestopil prag kontinentov. Toda na suho zemljo dospevši val se ni razbil ob njenih pečinah, ampak hrepenel je dalje — od dvoživke si stopal do plazilca, od plazilca do sesalca in odtod do človeka — tu pa se ti odpirajo v bodočnost zopet nove nepregledne perspektive.

V teh valovih, o človek, je skrita zgodovina tvojega telesa!

Ti pa si jo za tisoč in tisoč let popolnoma pozabil, ker ti niso pričali o njej nikaki hieroglifi; pozabil si, da si le kratek val sredi nepreglednega morja organskega življenja, ampak smatral si se za nekaj absolutnega, za predestiniranega gospodarja zemlje in vesoljstva, ki je dovršen stopil na njeno površino, da ji vlada.

Zemljo pa, ki si jo smatral za počesčeno in odlikovano s tem, da sme biti tvoja domovina, si v svoji domišljavosti postavil v središče vesoljnega sveta, ona bodi edina mirujoča stvar, okrog katere se suče vsemir.

¹⁾ — brezdvomno je torej, da se nahajajo v drugih prostorih drugi svetovi, drugi ljudje da tamkaj žive in druge živali.

Okamenelo se je človeku ob teh nazorih dozdevalo stvarstvo. Zemlja je obstala na svoji poti okrog solnca; Ptolomej¹⁾ je dovršil geocentrični (zemljесredni) sistem: zemlja je središče vesoljstva.

Na teh nazorih pa poganja vedno bujneje človeškemu samoljubju se laskajoči antropocentrični (človekosredni) sistem: le zemlji so bila kot središču vsemira podarjena živa bitja, neizpremenljivi in od početka dovršeni organizmi. In človek, ki je najpopolnejši organizem na zemlji, na središču vesoljstva, je torej višek in namen stvarstva; nikako sorodstvo ga ne veže z ostalimi živimi bitji, vzvišen je nad vso prirodo.

Kakor božje odrešenje je dihnilo skozi zgodovino človeške kulture, ko je Slovan Kopernik²⁾ dvignil zemljo iz tečajev in ji določil pot okrog solnca. Tedaj je šinilo življenje v zvezdnato nebo; kar je bilo po naših nazorih od vekomaj stalno, se je jelo gibati, kar je bilo po naših mislih dovršeno, se je jelo razvijati. Prostrano nebo je postalo valovito morje in Kant ter Laplace³⁾ sta nam popisala eone staro zgodovino njegovih valov, razkrila sta nam postanek in razvoj vesoljstva potom mehaničnih zakonov.

Mrtva snov se giblje, živi in se razvija, živim bitjem pa še vedno pripisujemo absolutno neizpremenljivost, življenje naj se ni razvilo od priprostih oblik do vedno popolnejših, kakor se je razvilo harmonično nebo iz brezlikih nebesnih megel (Nebelflecke), ampak naj je bilo dovršeno in neizpremenljivo vsejano naši zemlji. Živa bitja smatramo za odrevenele egiptovske mumije, in Linné kliče v živo prirodo mrtve besede: „Tot numeramus species, quot ab initio creavit infinitum Ens!“⁴⁾

Šele Charles Darwin⁵⁾ je omajal to sterilno stalnost živih bitij; organsko življenje je v luči njegovih naukov postalo tudi nemirno morje, ki se dviga in pada, življenske vrste pa so le malen-

¹⁾ Claudius Ptolemaeus: *Μεγίστη σύνταξις*, okrog l. 150. p. Kr.; po arabskem prevodu iz l. 827. „Tabrir al magesthi“ se splošno nazivlje „Almagest“.

²⁾ Nicolaus Copernicus: *De orbium coelestium revolutionibus libri VI.* 1543, Norimberg.

³⁾ Immanuel Kant: *Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels*, Königsberg 1755; Pierre Simon de Laplace: *Mécanique céleste*, Paris 1799–1825.

⁴⁾ Toliko življenskih vrst štejemo, kolikor jih je od začetka ustvarilo neskončno Bitje! Karel Linné: *Systema naturae, sive regna tria naturae systematice proposita*, Leyden 1735.

⁵⁾ Charles Darwin: *On the origin of species by means of natural selection*, London 1859.

kostni valovi sredi razvijajočega se življenja — človek val, ki si se pred milijoni let dvignil sredi morja, ki si kot dvoživka zahrepenel po kopni zemlji in po preteklih eonih prispel do sebe.

Postal si neutruden romar Ahasver, ki roma, odkar je vzniknilo življenje, in ki bo romal, dokler se ne odene zemlja v večni led in mraz — kam? . . .

„Der Mensch ist ein Seil, gespannt zwischen Wurm und Uebermensch!“¹⁾ ti odgovarja Zarathustra.

Glej, kako prostrano je sinje Jadransko morje, kako mogočno mu diha po nosu ponosne grudi, kot bi v njem živela tajna duša in mu jih dvigala. Sedi k meni in sanjaj v to neskončnost!

Tamkaj, kjer sloni na morskih ramenih od zašlega solnca krvavo barvani horizont, se giblje belo jadro — in še dalje, dalje! — daleč kot nedosežne želje beže valovi, v Sredozemsko morje hite, ob afriški obali mrmrajo isto pesem — in še dalje, dalje . . .

Glej, to je življenje! Dalje in dalje teko njegovi valovi tja do obrežja kambrijske formacije, kjer se je rodilo prvo živo bitje, prva brezobrazna kepica žive protoplazmatne snovi, prvi moner! Odtod se je razvijalo, odtod je prikipovalo do tebe, ki sediš poleg mene in strmiš v noč, ki naju je nenadoma objela.

Novo morje kipi nad nama, bolj neskončno in bolj prostrano, z zvezdami posejano nebo. Tudi to morje ima svoje življenje — dviga se in pada, novi svetovi se trgajo iz vrtnčastih nebesnih megal, stara solnca blede in ugasujejo.

Kant in Laplace sta nam pokazala mehanski razvoj te prekrasne harmonije zvezd iz kaotičnih vrtincev, odkrila sta postanek solnc in naše zemlje. Zemlja je prašek, ničn utrinek vesoljstva! Kot majhna, ognjenožareča krogla se je utrgala solnčnemu telesu.

Geolog Lyell²⁾ nam je orisal njeno nadaljno preobraževanje in razvijanje, kako se je ohlajala nje žareča krogla in odela s trdo skorjo. Morje je zašumelo po njej in v njem je vzkliklo prvo življenje.

Darwin, Kant organskega sveta, nam je dokazal neprestano napredovanje in razvijanje obujenega življenja od kambrijske formacije do današnjega dne.

Vse se razvija po nerazrušnih naravnih zakonih.

¹⁾ Friedrich Nietzsche: Also sprach Zarathustra, Chemnitz 1883—84.

²⁾ Charles Lyell: Principles of geology, London 1830—33.

V nebesnih meglah se je dvignil val razvoja, spočel se je iz nerazvite, popolnoma neurejene materije. Po neštetih razvojnih stopnjah se je po prostoru neredno razpršena snov osredotočila v žarečih solncih. Solnca so se razvijala dalje in rodila nebroj planetov, zemelj, med njimi tudi našo zemljo. In zemlje so se razvijale in izpopolnjevale še dalje; iz razvoja naše zemlje lahko presojamo njih nadaljno zgodovino.

Od ognjenotekoče naše zemlje se je odtrgala luna, potem pa se je zemlja vedno bolj in bolj ohlajala, in ko se je odela s trdo skorjo, je nastopila zanjo takozvana arhajska doba, doba brez vsakega življenja. Njej sta sledili paleozoična (praživiljska) in mezozoična (srednježiviljska) doba; na pragu prve — v takoimenovani kambrijski formaciji — je vzniknilo življenje iz dotlej mrtve snovi in se v označenih dveh dobah razvijalo od nizkostoječih do vedno popolnejših bitij. V terciarni formaciji, to je ob začetku sledeče neozoične (novoživiljske) dobe, pa je živiljski razvoj prispel do tebe, rodil je človeka.

Iz nerazvitih megl izišli val je kulminiral v tebi!

Predoči si še enkrat v duhu celo velikansko razvojno vrsto od nebesne megle do sebe! Ali razumeš, da je vse to moralo tako priti, da je ves ta razvoj produkt slepo delujočih prirodnih sil? Ako bi se bil zgoraj orisani razvoj pri obstoječih prirodnih zakonih izvršil le za pičico drugače, bi bilo to protinaravno, bilo bi nerazrešljivo čudo!

Ozri se zopet na plameneče nebo!

Sedaj ti je jasno, da so vsa goreča solnca, vse od njih obsevane zemlje in lune bratski valovi vesoljstva. Zgoščujoča se nebesna megla jim je bila skupna mati.

Vsi nebesni svetovi so torej sorodni med seboj; skupni postanek, ista snov in enake sile jih spajajo v organsko celoto, v enoten univerzum.

Ista snov in enake sile pa vodijo vselej do sličnega razvoja.

Ako se je torej na zemlji razvilo življenje, zakaj se ne bi bil mogel isti proces izvršiti tudi po ostalih svetovih?

Neverno skomigaš z rameni? „Nebrzdana fantazija, Lukrecijevo sanjarstvo“ mi praviš?

Podaj mi desnico, hitiva!

Dovoli, tovariš, koliko hitrost želiš?

„Sto kilometrov na uro.“

„Ha, to bi bilo prepočasno! Midva potujeva namreč na solnce. S to hitrostjo bi dospela na cilj šele v 61.937,5 dnevih, to je v 169,69 letih.“

„Torej sto kilometrov v sekundi!“

Prepočasi, prijatelj, ker rabila bi za pot nad 17 dni.

„Torej poletiva s hitrostjo svetlobe, to je 300.000 km na sekundo!“

Izvrstno, v 8 minutah in 15,5 sekundah bova na solncu . . .

Na cilju sva! Ozriva se nazaj na zemljo, ki sva jo ravnokar zapustila! Toda zaman išče tvoje oko njene mogočne oble po obnebu. Najina stara znanka, Rimska cesta, se veličastno vzpenja čez nebni obok, zvezda tečajnica in Veliki voz žarita na njem v nezmanjšani krasoti — a kje je naša zemlja, ki se nama je dosedaj dozdevala tako prostrana in velikanska?

Glej, tam v ozvezdju Tehtnice žari svetla, nama do danes še neznana zvezdica — naša zemlja; skozi to ozvezdje namreč potuje meseca marca, ako jo opazuješ s solnca. Kako je neznatna sredi blestečih milijonov!

Če bi ostala na solncu celo leto, bi zapazila, kako je zemlja v tem času enkrat potovala okrog njega, obenem pa bi zaznala na nebu še sedem drugih zvezd, ki kakor naša zemlja bodisi z večjo, bodisi z manjšo hitrostjo romajo okrog solnca, spoznala bi sedem njenih ožjih sestic, zvezd premičnic ali planetov.

Onale živordeča zvezda na najini desnici je premičnica Mars, majhen, toda star svet, ki ga obkrožata dve luni; naša zemlja ga prekaša v velikosti sedemkrat. Na levici nama sveti nasproti žarkobeli Jupiter; to ti je mogočna starodavna premičnica; nič manj nego 1414 zemelj bi moral staliti, da zvariš njeno mogočno kroglo, okrog katere se vrti petero lun. Izza horizonta ravno vzhaja svinčenosivi Saturn — „Maleficus“ nekdanjih astrologov — najzanimivejši podanik našega solnca. Osmero lun teka okrog njegove velikanske oble, ki je 772krat večja od naše zemlje, vrhutega pa jo obdajajo široki obroči.

Začuden strmiš v to veličastvo. „Kako borna je naša zemlja proti tem svetovom!“ ti šepčejo ustnice.

Krasno izpoved si mi zaupal, tovariš; že te imam na pravi poti in ne izpustim te izlepa. Par korakov sem te popeljal v vesoljstvo in že se majejo tvoji nazori o prednostih, ki naj bi jih imela naša zemlja pred ostalimi svetovi. Evo ti mogočnejših in popolnejših svetov!

In le ta borna pastorka med svetovi, drobna zemljica, ki premore eno samo luno, naj bi bila domovina življenja? Vsi ostali divni in mogočni svetovi pa naj bi bili brezplodni, prazna potrata stvarjajoče narave? . . .

Toda hitiva!

Ostaviva to orjaško solnce, ki bi lahko sprejelo v svoje telo nad en milijon zemeljskih krogel, ki ima tako velikansko privlačno silo, da bi ti, tovariš, tehtal na njem 1946 *kg*, dočim jih tehtaš na zemlji le borih 70 — ostaviva ga in obiščiva druga po vsemiru razpršena solnca!

Oprosti, dragi moj, kolika je že bila hitrost, s katero si si želel na pot?

„Hitrost svetlobe, 300.000 *km* v sekundi.“

Na tuja solnca potujeva in najina hitrost naju pušča na cedilu, prijatelj. S to hitrostjo bi rabila do najbližjih tujih solnc nad tri leta; in če bi hotela dospeti do zvezd, ki so nakopičene v svetlobledem pasu Rimske ceste, bi potrebovala najmanj tisoč let.

Misel, ki ni vezana na okove časa in prostora, naju vodi!

Ko beživa skozi brezkraini prostor, srečujemo na desni in levi plameneče zvezde, mnoge neizrecno večje od našega domačega solnca, druge zopet manjše, ki so se že močno ohladile in počasi ugasujejo. Okrog vseh solnc pa se sučejo majhne in velike zemlje in solnca jih grejejo in jim zaukazujejo pota. Hitiva, tovariš!

. . . . Na meji sva; dospela sva na rob Rimske ceste in tu se neha naš svetski sistem. Vse zvezde, katere obdaja Rimska cesta — s solnci posebno gosto posejan pas — so združene v eno celoto, en svetski sistem, ki šteje na milijarde in milijarde zvezd.

Tu pa zija vsenaokrog prazen prostor — šele v nedosežnih daljavah se blešče meglene pege, drugi svetski sistemi, polni žarečih milijonov. Neskončna razdalja jih je našemu pogledu zmanjšala in zgostila v blede oblačke. Tako se vrste svetovi iz neskončnosti v neskončnost!

Moč našega uma omaga, v to mogočnost si ne upa naš pogum

In zemlja naj bi bila edina poklicana roditi življenje, vse to veselje pa, v katerem gine njena kroglica kot najmanjši prašek, nima v sebi toliko moči, da bi zanetilo iskro življenja? Toliko svetov — in ena sama z življenjem obdarjena zemlja?

„Blazna bi bila ta misel! Modri Lukrecij!“ mi pritruješ; in kako mi ne bi?

Zasledoval si val razvoja, ki se je dvignil v vesoljnem kaosu in prispel na naši zemlji do človeka; spoznal si, da je ta zemlja le atom v našem svetskem sistemu in da je nešteto svetских sistemov razsejanih po prostoru, zemlja predstavlja torej le kratek val razvijajočega se vesoljstva; čul si, da vežejo sorodstvo, skupni postanek, ista snov in enake sile vse nebesne svetove: „Kar je torej priroda zmogla na zemlji, to je v tem večji meri lahko dosegla na popolnejših in mogočnejših svetovih,“ sklepaš popolnoma pravilno.

Val razvoja, ki je vstal v brezlični materiji, se ni omejil samo na brezpomembno zemljo, ampak razprostrl se je po vseh iz nje izišlih svetovih.

Odkar se je polastila človeškega mišljenja razvojna ideja, so postali zgoraj označeni nazori znanstven postulat. Razvojna ideja je najplodovitejša ideja, ki se je kdaj vžgala v človeških možganih. Pojasnila nam je postanek najpopolnejših harmonij in krasot v prirodi potom slepo delujočih sil, mehanični razvoj vesoljstva je postal znanstven dogma:

Brez smotra delujoče prirodne sile so zgostile kaotično snov v solnca, od solnc so odtrgale zemlje, od zemelj lune, vsled obstoječih prirodnih zakonov se je ohlajala zemlja, se obdala s trdo skorjo in rodila življenje; in živa bitja so se po vplivu istih sil preobraževala in izpopolnjevala do človeka.

Kjer se kreše kamen ob kamen, se vname iskra, kjer svobodno delujejo prirodne sile, se vrši proces, ki ga nazivljemo razvoj.

„Gebet mir Materie, ich will eine Welt daraus bauen!“¹⁾ kliče Kant opravičeno.

Iz neharmonično v prostoru razpršene snovi in nebrzdanih sil se razvijajo svetovi sami iz sebe. Kako daleč dospe ta razvoj, je seveda odvisno od aktivnih sil in pasivne materije. Ako bi na primer na zemlji ne bilo vode in zraka, ako bi ji solnce ne podarjalo toplotnih in električnih sil, gotovo bi se ne bilo razvilo na njej življenje.

In brezdvomno je, da so se med brezštetimi svetovi vkljub tesni sorodnosti, ki jih spaja, rodile izjeme, nebesna telesa brez življenskih pogojev, na njih je torej val razvoja obstal pred pragom življenja. Večina nebesnih teles pa je neizogibno poklicana, da rodi življenje.

. . . . Še enkrat poglej na nebo, prijatelj, predno se ločiva! Ozri se v to prostorno hišo, po kateri tisočglasno odmeva vrisk in

¹⁾ Immanuel Kant, I. c. p. 13.

jok življenja — — — Okleniva se, tovariš, kako sva majhna, kako sva nična v svoji rodni hiši! . . . Kako sva mogočna! Zemlji in solncu sva brata in vsem brezbrojnim zvezdam, v nebesnih meglah nam je tekla skupna zibel!

Sedaj pa lahko noč! Jutri pa, ko bode zahajalo solnce, pridi zopet sem na obrežje in sedi k meni! Pa bodeva govorila o življenju po tujih svetovih in iskala človeka po veselstvu. Izprehajala se bodeva po sedmerih zemeljskih sesticah in po svetovih, ki jim sijejo mnogotera, vijoličasta, rdeča in zelena solnca. Spoznavajoč prirodo, postaneva deležna njene neskončnosti!

Po noči žalost gre z menoj . . .

Po noči žalost gre z menoj	In jaz poslavljam se od nje
v poljano širno, v božji mir,	v križpotu razsvetljenih cest.
pozdravlja naju temni les	krog naju rože govore,
in kaže pota netopir.	nad nama glorijska zvezd.

Te rože solncu zamolče,
kar v noči si šepečejo,
le zvezde jih poslušajo . . .
poslušajo, trepečejo. —

Vida.

Noč . . .

Sredi meglene ravnine	Tiho, samotno v poljani
vrbe samotne sanjajo;	potok pod ledom spi . . .
nad oledenelim potokom	Vse je umrlo, kar cvetelo
snežne vrhove klanjajo.	nekedanje je dni . . .

Vse je umrlo, dekle,
kar je cvetelo nekoč;
nad ljubeznijo mrtvo
zgrinja črna se noč! . . .

Borisov.

Izgubljeni sin.

Vesela zgodba. Spisal Makso Mak.

(Dalje.)

adovoljen s svojo notranjščino in vnanjščino odkoraka Kolaček proti Šiški. Jezno udari s palico ob tla in glasno izpregovori sam s seboj: „Saj sem bil tudi jaz fant, pa kaj takega nisem počel . . . Nisem se vlačil po takih gostilnah. Brez strogosti ne bo nič, že vidim. Le čakaj, Juri, odslej bo druga šola! In tista preklicana babnica! Ali ji pokažem! I kakopak, zapeljala ga je, zapeljala, mu dala kaj takega izpiti in mu pamet zmešala. Zato jih bo pa tudi slišala, slišala . . .“

Kolaček hipoma prestane, kakor bi ga nekdo stisnil za srce. O vsem sta se z ženo doma natanko domenila, samo najvažnejše sta pozabila: kako naj govori in kaj naj pove zapeljivki? Prvič še nikoli ni bil v podobnem položaju, torej iz lastne izkušnje kar nič ne more vedeti; drugič se bo vršil ves prizor javno v gostilni, gotovo vpricho gostov. Misli se mu ustavijo od strahu in sam sebi se vidi kakor otrok, ki komaj shodi pa se mu izmakne vodeča roka: ne ve, na katero stran bi stopil, da ne pade. In ker je bilo baš sredi „Zvezde“, sede na bližnjo klop. Govoriti pred množico ljudi in kako govoriti? Začuti, kakor bi mu hotel stopiti na čelo mrzel znoj.

„Dober dan, Aleš! Kam pa ti tako gizdavo, ali morda za Jurja snubit?“ Aleš pogleda kvišku in zagleda pred seboj veliko in krepko postavo prijatelja, mesarja Jelena; in preleti ga prijetno čuvstvo, kakor bi se prebudil iz hudih sanj v najnevarnejšem trenutku. Veselo vstane in vzklikne:

„Ali si ti, Jelen? Dober dan, dober dan! Ti, danes je strašno vroče!“

„Tristo vragov, to ni več vroče, tako kurijo samo v peklu! Ko bi bili sami ljudje na svetu, naj bi še bilo, a imamo tudi meso, Aleš, meso. Strela božja, leda ni in vse nam zasmradi, da ga še cucek ne bo hotel povohati. Aleš, slabi časi se napovedujejo nam obrtnikom. Hudiman, kolikor davki ne požro, požro ljudje, ki nikdar ne plačajo, in kar ostane, zasmrdi. Potem pa živi, hrani familio, strela božja!“

„Res je, res, Jelen! Pri nas je ravno tako . . . V taki vročini se vse žemljice posušijo . . .“ Krepki in odločni izrazi prijatelja Jelena osrčijo spet Kolačka: Jelen pa Jelen, ta bi ji znal povedati . . . Samo, ko ne bi tako neznansko klel. — Kolaček je pri vsaki kletvici zamižal, kakor bi se imelo zablistniti.

„Greš, Aleš, pojdiva tja za vogal, tam imajo vedno sveže pivo, se bova še kaj pomenila. Strela božja, kako je proketo vroče!“ Jelen prime Kolačka za rokav in odpravita se v bližnjo gostilno. Na potu se Kolaček domisli: „Ti, Jelen bi te najlaglje naučil. Njegovega govorjenja se boji celo Krakovo in Trnovo. In kako pretepa včas doma ženske, da se joka cela hiša in okolica“ . . . Takoj po prvem požirku se oglasi Kolaček previdno:

„Ti, Jelen, to je strašno, kaj vse se dogaja že dandanes na svetu. Pomisli, včeraj sem bral v časopisu, da je tam gori nekje na Dunaju“ — Kolaček se odkašlja — „da je na Dunaju taka pokvarjena ženščina zapeljala poštenega fanta iz bogate hiše in ga potem kar domov ni več pustila“ . . .

„Hudiča, torej ravno naopak nego pri nas . . .“

„Jaz tudi mislim, da je tako prav, če moški žensko zapelje... Ne, ne, kaj govorim, kaj se mi je zaletelo, pravzaprav ni nobeno prav. Veš, Jelen, samo vprašati sem te hotel, kaj bi ti storil, vzemimo, da bi se tvojemu sinu primerilo . . .“

„Veš, na mojo dušo, Aleš, potem bi bilo ven . . . Klel bi, da bi se treslo nebo in zemlja... fantu bi potrgal ušesa in ga po svetu spodil . . . deklino bi premlatil z gorjačo, vse lonce in stole bi ji razbil na glavi in nazadnje bi vrgel satana skozi okno, kakor se bere v svetem pismu o takih razuzdankah. Aleš, baba je vrag; česar vrag ne zmore, mu baba pomore. Ti sploh ne veš, da si na svetu, ker nimaš nobene hčere. A meni je menda sam hudič nametal polno hišo tega spola. To bi se samo oblačilo, lišpalo, viselo po oknih, zijalo na pragu, pa nič delalo. Ti si srečen, ti imaš samo Jurja. Kako je z Jurjem, ali si zadovoljen ž njim?“

„O — Juri, to je prav priden fant,“ odgovarja Kolaček nekako počasi, kakor bi mu bilo nekaj obtičalo v grlu, „veš, Jelen, cel dan ti dela v pekariji, veš, noč in dan ti mesi in mesi . . .“

„Prokleti hudič, pri meni je pa kakor na vojski. Veden nemir in prepir! Vedno bi se ti ženila ta strela ženska za tvojim hrbtom, za vsakim voglom čaka tako mlado, golobrado strašilo in zavija oči . . . gladno in revno . . . A ne boste, dokler jaz živim; nismo še tako daleč, da bi se ti ženili kakor vrabci na strehi . . . Vraga,

to vemo že mi starši, kdaj je primeren čas za to. Kakor je moj oče meni dejal: „Damijan, zdaj se boš pa oženil“. Nisem črhnul besedice, nikdar prej je nisem videl — in vendar živimo . . .“

„Tako je prav, tako, resnico govoriš, Jelen, Bog te živi!“ pritrdi Kolaček in trči ž njim. Z dogmatično gotovostjo in zanesljivostjo so vplivale nanj silovite Jelenove besede.

„Aleš, ali nisi še nič mislil?“ povzame besedo spet Jelen, a nekako krotko in zaupno. „Kaj praviš, ali ne bi midva spregla takole en parček? To veš, da ima Jelen denar, in to ti že naprej povem, da vsaki odšteje gotovine dvajset hiljad“ — to besedo je Jelen rad rabil namesto tisoč, prinesel jo je s Hrvaškega, koder je kupoval prasiče.

„Saj se ne mudi tako, Jelen; Juri ima komaj šestindvajset let, — bomo še govorili,“ se izgovarja Kolaček in obide ga nesigurno čuvstvo, katero najlepše izraža narodni pregovor: ne prodajaj medvedove kože, dokler medved v brlogu tiči. Tudi Jelen zapazi, da se je prenagril s svojim predlogom, in da zabriše sled vsaki vsiljivosti, napelje spet pogovor na gospodarske stvari. Skoro se poslovita prijatelja, Jelen odide domov, Kolaček jo ubere skozi Tivoli in potem skozi tivolski gozd proti Šiški, pogumno stiskajoč palico v roki in venomer ponavljajoč Jelenovo radikalno navodilo: kleti, da se bo treslo nebo in zemlja; fantu potrgati ušesa, deklino premlatiti i. t. d.

Dokler je bil v Jelenovi bližini, se je Kolačku to navodilo jako dopadlo in čutil se je močnega, pogumnega, srce mu je naraščalo, kakor bi ga prešinjal siloviti duh prijatelja; ali čim bliže je prihajal Šiški, tem bolj se je izgubljal ta duh kakor odmev v daljavi, tem bolj je čutil, da se mu sumljivo krči srce in da ne bije več tako pogumno ob rebra.

„Kleti? Kdo pravi, da bi ravno kletev tukaj največ zaleгла?“ začne Kolaček glasno razmišljati, okoli sebe popljuvkovati in z rokami kriliti. „Svoj živ dan še nisem kletel, pa da bi moral ravno danes? Strele klicati z neba? Kdo ve? Pravijo, da udari včasi strela tudi z jasnega . . . Bogu je vse mogoče . . . In ni izključeno, da se ne bi sam opalil pri tem . . . Fantu ušesa potrgati? Kaj pa misli sploh ta Jelen, da je moj Juri kak paglavec? Babo z gorjačo? . . . Ne vem, če je varno. Lahko bi me zgrabila taka jeza, da bi se izpozabil in mlatil in mlatil, dokler bi bilo kaj živega. Da bi me zaradi te neumnosti potem vlačili po ječah kot ubijalca ali celo . . . ali na . . .“ tu zastane Kolačku sapa v grlu in ž njo beseda vislice.

„Na glavi ji razbiti stole in lonce? Kaj pa misli ta Jelen, da so stoli po vinarju? Najmanj tri krone en stol . . . deset stolov trideset kron . . . to je že lep denar . . . In da bi okrog po hiši še lonce iskal in znašal; bogve, kje ima spravljene, morda na hiši . . . in ta čas bi se mi lahko izkadila vsa jeza . . . Zlodeja skozi okno vreči?“. — Kolaček se popraska za ušesom in rdečica mu zalije obraz, — „Ko ne bi bil ta zlodej ženska? In ko bi letela po zraku, bi morda gledali nedolžni ljudje . . . Na—a, pohujšanja pa že ne . . . kako že pravi sv. evangelij o pohujšljivcih? . . . Ta Jelen sploh nima nobene vere, zato pa tudi kolne in se pridruža kakor Mažar.“ Tako konča Kolaček svoj temeljiti kritični monolog; ali če so odločevali objektivni argumenti razuma ali neko čuvstvo, katero je za las podobno takozvani bojazni, to razsodbo prepušča avtor cenjenim bralkam in bralcem.

Mahoma se zave Kolaček, da ni zdaj nič na boljšem nego prej. In tako nepripravljen naj stopi v tujo hišo v tako resni in važni zadevi? In Šiška je že tu doli pod njim. Presenečen se ustavi Kolaček na koncu poti, kjer stoji klopica z razgledom po Šiški in odkoder vodi v Šiško strma, a navadno blatna pot, ker se odteka voda iz studenčka po lesenih in trhlenih žlebihi. Kolaček sede na klop in pogleda na uro: že štiri? Srce mu razburjeno tolče, ves zbežan sklence roke na trebuhu in začne vrteti palec okoli palca. Ali se ga vendar zdaj v tem zadnjem trenutju ne usmili Bog in mu ne pošlje kake pametne misli? Ta hip se spomni strogega komisarja z rolovža in ves srečen vzklikne:

„To je mož, ta zna govoriti. In kako se vse trese pred njim! Sam Bog me je nesel davi v Šentpeter in med tiste razbojnike, da sem se tako seznanil s tem imenitnim možem.“ In po glavi mu začne šumeti zadirčni glas strogega komisarja: „Trebuh noter, prsi ven! Jaz hočem z vami govoriti, ne z vašim nesramnim trebuhom. — Vi sami ste tisti kanarček, ali slišite, Aleš Kolaček? Seveda vašemu nesramnemu, nenasitnemu trebuhu zaleže menda največji kopun toliko kakor mali ptič kanarček . . .“

„Hihihi! Kakor nalašč!“ se zasmije Kolaček naglas in neskončno zadovoljen počí v dlan. „Pa tudi na zunaj se lahko napravimo tako stroge. Lase razmršeno pokoncu! In koliko stanejo taki s črnim rogom obrobjeni naočniki? Čudovito!“ Veselo vstane, zmoči si iz žleba lase in si jih kar z roko naravna pokoncu; blizu cerkve v Šiški stopi v prvo prodajalnico in potoži kramarju, da si je razbil v gozdu lepe črnoobrobjene naočnike.

„Samo en par imam še takih, pa ravno vam bodo prav, že poznam vašo številko,“ ga pomiri prijazni kramar in potegne s police zaprašeno škatlo.

„Mlajši Slovenci pravijo sicer naočniki, a jaz se držim še starih imen in upam, da vam ustrežem tudi z očali, kaj ne, milostivi gospod?“

„Seveda, seveda, kar zavijte jih!“ seže Kolaček nestrpno zgovornemu možu v besedo in plača zahtevano ceno. Zato mu kramar še natanko opiše pot do „Štajerke“.

„Kakšna pa je sploh ta stvar?“ si misli na cesti Kolaček in izvleče iz žepa naočnike. Imenitno, kakor nalašč za ta namen: steklo je okroglo in veliko, lepo izdolbeno od obeh strani, obrobljeno s širokim črnim rogom. Slovesno jih natakne in pogleda okoli. Ali čudno: vsa okolica zbeži v daljavo; pogleda na cesto pred seboj in zdi se mu, da gleda v prepad, in tisti hip, ko se zave te neskladnosti, začuti v nogah že tudi neko nesigurnost, kakor bi se hotel spotakniti.

„Bo že, bo že kako; vsemu se mora človek enkrat privaditi!“ se potolaži Kolaček in se odpravi počasi dalje, trdo udarjajoč s stopali in s palico ob tla. Pot ga privede do pritlične, neznatne hišice, na pobeljeni steni čita napisano z velikimi rdečimi črkami: „Pri Štajerki“.

(Dalje prih.)

Zdaj venem . . .

Sto lepih noči je za mano,
sto lepih, prijetnih noči,
ko tvoja božal sem lica,
ko v tvoje sem gledal oči.

Noči so bile mi dnovi —
in solnce mi bila si ti;
zdaj meni jasni so dnovi —
oblačne, temne noči.

Zdaj venem in hiram v samoti,
umirajo moje oči;
zdaj meni jasni so dnovi —
oblačne, temne noči.

B. Baebler.

Cesarjev spomenik v Ljubljani.

Spisal Ivan Šubic.

Sklep mestne občine ljubljanske, postaviti v deželni stolnici spomenik, ki naj bode višen in trajen izraz hvalečnosti za tolažilni obisk vladarjev za časa potresne katastrofe leta 1895., se bliža svoji izvršitvi. Pozivu na južnoslovenske umetnike, naj konkurirajo s skicami in načrti za nameravani spomenik, se je odzvalo dvanajst, zvečine slovenskih kiparjev in v to določeni presojevalni odbor je konec decembra minulega leta priznal razpisana darila v zneskih 800, 600 in 400 K trem osnutkom, ki so najboljše ustrezali pogojem in namenu.

Razmerno veliko število tekmovalcev je gotovo vsakega prijatelja narodnega napredka napolnilo z veseljem in ponosom. Slikarsko umetnost smo Slovenci že od nekdaj častno gojili in naša umetniška zgodovina se ponaša z lepim številom priznanih slikarjev; v kiparstvu pa dosedaj nismo imeli istovrstnih uspehov. To je povsem naravna stvar, kajli kiparstvu treba večjega ozadja, širšega milieuja nego slikarstvu; mali, nesamostojni narod ne gradi monumentalnih palač in cerkev ter ne stavi veličastnih spomenikov državnikom in vojskevodjem — saj jih nikdar ni imel! — Če si pa kdaj zgradimo javno zgradbo, ostanejo niše v pročelju prazne, ker ni denarja za kipe; če po dolgem naporu postavljamo spomenik domačemu pesniku, zadostuje priprosta soha na priprostem domačem kamenu, a umetnik, ki je kip izumel in izklesal, ga je delal skoraj ob vodi in kruhu, ker ni bilo denarja in se je apeliralo na njegovo rodoljubje . . . Vendar pa se je tudi v tem oziru pri nas obrnilo na bolje. Narod je napredoval v vsakem oziru in tampatam dobi tudi slovenski kipar primernega dela. V dokaz temu sta razpisa za Prešernov in v najnovejšem času za cesarjev spomenik v Ljubljani; tu sta dani natogi obširnejši in naši kiparji so imeli v umetniškem in gmotnem oziru priliko izkazati svoje talente in svoje znanje.

Došle osnutke za cesarjev spomenik moremo ločiti v dve skupini. Ena se giblje v starem tiru in izkuša uporabljati konvencionalne forme bodisi v figuralnem, bodisi v arhitektonskem delu, druga pa nastopa povsem samostalno in se ogiblje izvoženih cest.

Pogumno išče novih oblik in daje duška svojim idejam brez ozira na tisočletne tradicije. Da je nam ta moderna struja vobče bolj simpatična, ne bomo posebej poudarjali. Ker je nastopila tudi z večjimi talenti, ni čudna, da so dobili pri konkurenci glavni delež zastopniki zmagovalno nastopajoče moderne umetnosti.

Prvo darilo je bilo prisojeno Svitoslavu Peruzziu za načrt, ki je bil zaznamovan z geslom „Poklonitev“. Na prizmatičnem podstavku brez profilov se dviga kolosalni nadprsní kip cesarjev, nekako rastoč iz podstavka samega in stoječ ž njim v tesni organski zvezi. Pred njim kleči ženska podoba — Ljubljana. Z eno roko se naslanja na mestni grb, z drugo pa dviga palmovo vejico proti vladarjevi sohi. Na zadnji strani je vrezan plosk relief, ki predočuje grozo potresa — skupina ljudi zre s strahom in trepetom na podirajoče se mesto. Kompozicija je jako enostavna, a vendar izraža z malimi sredstvi namen spomenika jasno, ljubko in umetniško zaokroženo. Višina spomeniku je projektirana na približno 5 m. Izklesan naj bi bil iz belega lazenskega [Laaser] marmorja, le za sprednji del podstavca je namenjen temnejši kamen.

Občinski svet ljubljanski je sklenil na predlog presojevalnega odbora, da je ta načrt izvršiti. Stroški so določeni na 35.000 K, ki so že naložene v mestni hranilnici. Upati je, da bode spomenik dovršen do meseca maja prihodnjega leta, ko se bode ponavljalo ravno deseto leto, odkar so grozne podzemeljske sile zibale našo domovino ter ji povzročile toliko bede in obupa.

Poleg tega načrta je Peruzzi doposlal še drug osnutek pod geslom „V tihi časti“. Na moderno izumljenem podstavku stoji visoka, z rimsko togo odeta podoba cesarjeva. Podstavek kaže jako prijetne oblike, a zdelo se nam je, da ima forme, kakršne je oko že večkrat gledalo, tudi kip je preslok in dvomiti je, če bi kip z rimsko togo, stoječ na povsem modernem postamentu, na modernega človeka ugodno vplival. Tisti časi, v katerih so vladarje nove in sedanje zgodovine tako radi upodabljali v rimskih nošah, s sandalami na golih nogah, so menda minili in težko je verjeti, da bi občinstvu dvajsetega stoletja taki načrti ugajali.

Fr. Berneker je dobil s svojim osnutkom „Ljubljani se mora pomagati“ drugo darilo. Ko bi ne bil razpis zahteval posebnih mej, v katerih morajo biti zasnovani načrti in katere je bila mestna občina prisiljena staviti v denarnem oziru, bi bil Bernekerjev načrt sigurno dobil prvo darilo. Zasnovan je genijalno, namen spomenika pa izraža najbolj duhovito in umetniško izmed vseh osnutkov. Na nizki

podlagi je nagrmden kup razvalin, peska in kamenja. Iz teh razvalin se dviga rodbina, obstoječa iz očeta, matere in deteta. Oče se izkopuje iz razvalin, z močno roko premagujoč ovire; mati leži na tleh ter oklepa najdražji zaklad, ki ga je rešila, svoje dete! Vsa obitelj pa gleda zaupno proti možu — tolažniku, ki se je ravnokar približal poraženi, na tleh ležeči skupini. Cesar sam, opravljen v navadno častniško uniformo, je stopil bliže in sočutno zre doli na to sliko potresne groze in človeške bede. Kak pretresljiv prizor, kaka rešitev! Vsa čast umetniku Bernekerju, kateremu iz srca želimo, da se mu skoraj posreči, dobiti priliko za kako monumentalno delo. Tu žalibog ni mogel priti v poštev, ker bi njegov načrt, ulit iz bron (na kamen pri figurah s prostimi in nezavarovanimi deli v našem podnebj u niti misliti ni), daleč presegal vsoto, ki je na razpolaganje mestni občini. V tolažbo naj mu bode splošno priznanje, katero si je pridobil s poslano skico.

Tudi Berneker je razstavil dva osnutka. Drugi je imel geslo „Ljubljana“. Nizek podstavek, a na krasnem konju jezdi vojak — naš cesar. Opremljen je s tako zvano službeno generalsko uniformo. Vladarjev kip je fino modeliran in konj posebno dobro pogojen. Ta načrt je dobil častno priznanje, za darilo pa ni prišel v poštev, ker kaže samo vojaški značaj cesarjev in nima nobenega momenta, ki bi spominjal na tolažilni obisk vladarjev za časa potresa. Končno je figura jezdečeva tudi preveč konvencionalna, in četudi kaže lepe in originalne detajle, splošen vtisk spominja vendarle na neštnevilne slične kipe.

Ivan Meštrović si je pridobil s svojim načrtom „Potres“ tretje darilo. Močne prizmatične klade obdajajo kot nekaj ciklopski zid prostor od treh strani. V tem prostoru se gnete brezštevilna množica ljudstva, v sredi pa pada na to množico črna zemlja v podobi velike krogle. Kar zadene, zmečka in uniči — kaj so surovi narumni sili ljudje, njih strah in trepet! Kakor tedaj, ko zavalj brezsrčen deček težek kamen na mravljišče, tako mrgole tu ljudje pod težko kroglo, strti, stlačeni, ranjeni, obupani . . . Visoko nad to grandiozno sceno, kažočo premoč narumnih sil nad človekom, stoji pa na obzidju cesar ter gleda sočutno doli, kako gine in umira ves narod!

Ideja Meštrovićeva je vseskozi genijalna in istovrstna osnutku Bernekerjevemu. Vprašanje je seveda, kaka bi bila izražena misel v velikem merilu, osobito kako bi bilo mogoče strto, zmlinčeno in zbegano ljudsko maso plastično tako upodobiti, da doseže umetnik

svoj namen. Nam se zdi, da smo tu že nekako na mejah, ki so postavljene kiparstvu. Da tako velikansko zasnovanega načrta ni moči izvesti z vsoto, ki je določena za spomenik, menda ni treba posebej poudarjati.

Ivan Zajec, ki pridno izdeluje Prešernov spomenik na Dunaju, je vendar še toliko utegnil, da je poslal dva načrta z gesloma „Moč“ in „Zvestoba“. Zajec se je držal bolj konvencionalnih oblik, a jim je tampatam vлил nekaj modernega vzleta in moderne prostosti. Njegov načrt z motom „Moč“ je dobil pohvalno priznanje. Na široko razprostrtem kvadratnem stopnišču se dviga razmerno nizek podstavek, na njem pa stoji cesar v znani obleki toasonskih redovnih vitezov. Ne da se tajiti, da je ves osnutek veličasten, monumentalen in da je njegova silhueta jako srečno ubrana ter umetniško dovršena. Ko bi ta spomenik postavili na trg pred justično palačo, bi ji segal skoraj do srede prvega nadstropja. Nepremagljivi stroški, dejstvo, da je soha vladarjeva preveč znanega, rekli bi, vsakdanjega tipa in ker nima ves osnutek nikake prave zveze s potresom, vse to je bilo merodajno, da je dobil umetnik samo častno priznanje za svojo fino, mogočno skico, ne pa tudi darila.

Drugi osnutek Zajčev (moto „Zvestoba“) kaže cesarja v paradni generalski uniformi na konju, na običajnem postamentu. Kip in konj sta solidno, skrbno in sigurno modelirana, a iz vzrokov, ki smo jih že pri Bernekerjevem sorodnem načrtu označili, se presojevalni odbor ni mogel ozirati na ta načrt, ki pa je sicer Zajcu vseskozi v čast.

Pohvalno priznanje je dobil tudi Alojzija Repiča osnutek z motom „Viribus unitis“. Na visokem, nekoliko preslokem obelisku se dviga cela figura „pravice“, ženski kip z običajnimi znaki: zavezane oči in tehtnico v roki. Pod obeliskom sedita dve ženski, ena predstavlja „mir“, druga pa „ljubezen“. Spodnji del načrta je izdelan kot vodni basen s povsem moderno-svobodnimi potezami. Repič je umetnik, ki ima mnogo solidnega znanja ter pozna obliko človeškega telesa. Njegove figure so jako dobro zasnovane in brez dvoma bi spomenik napravil velik vtisk. Žal, da nima nikake dotike s potresnim dogodkom. Glavni kip predstavlja pravico — najbrže je Repiča zapeljala misel, da je bil spomenik namenjen za trg pred justično palačo. A ker ljubljansko mesto tu ne slavi cesarja kot vrhovnega zaščitnika pravice, temveč kot tolažnika v času najhujše bede, se jury ni mogla sprijazniti z Repičevim modelom, kateremu pa ni odrekla umetniške vrednosti.

Po modernih potih hodi tudi Jakob Žnider z načrtom „Vse za vero, dom, cesarja“. Njegov model ima takorekoč dvojno lice. Na eni strani mogočnega ozadja s krožnatim tlorisom se nahaja vodnjak, na drugi vzbočeni strani pa stoji vladarjeva podoba v vojaški uniformi. Kje je spredaj, kje zadaj, to je pri tem osnutku težko dognati. Umetnik je pokazal, da ima mnogo fantazije in samostojnosti; vkljub temu, da se na njegov načrt ni bilo mogoče ozirati, zasluži v javnosti priznanje in izpodbudo.

Z Žnidarjevim načrtom zapustimo samostojne, moderno koncipirane osnutke. Alojzij Kos je razstavil impozantno arhitektonsko skico. Mogočen slavolok s stebrovjem in tramovjem se dviga na prostoru, ki je vrhutega obdan z marmornatimi stopnicami, ograjami in geniji. Na slavoloku sedi cesarski orel, pod njim pa se nahaja stoječa vladarjeva podoba. Slavolok ima znano obliko. Njegovi členi so skrbno pogojeni in profili korektno potegnjeni. Povsod se vidi, da ga je izumila in zgradila tehnično izšolana in vajena roka. Spomenik bi mogel stati samo na koncu dolge ulice z velikomestnim prospektom, tako nekako — si licet parva componere magnis — kakor se dviga silni Chalgrinov Arc de l'Etoile, katerega je Napoleon I. postavil svoji veliki vojski na koncu ulice Avenue des Champs Elysées v Parizu. V Ljubljani bi ne imeli zanj prostora, kajti na pravokotnem trgu je naravnost nemogoč. Izvršitev iz marmorja bi bila seveda silno draga in v našem podnebjju bi časa zob hitro razjedel nebrojne arhitektonske člene.

Umetnik, ki pozneje ni prijavil svojega imena, je pod geslom „Hrast in hrib se omaje, zvestoba Slovenca ne mine“ doposlal model figuralnega značaja z uporabo konvencionalnega postamenta. Pridno, solidno delo izvežbanega praktika, ki pa pri razsoji ni prišlo do veljave spricho drugih, svobodneje in z večjim umetniškim poletom koncipiranih osnutkov. Da pa razpolaga tudi ta kipar — zdi se nam, da ga poznamo in da z velikim uspehom deluje pri naših sosedih — s finim umetniškim čutom, da ima oblike in tehniko razsežno v oblasti, nam bode vsakdo radovoljno priznal. Upam, da ga pri prihodnji konkurenci vidimo v častnem krogu obdarovanih projektantov!

S polnim imenom, torej izven tekmovanja je poslal osnutek tukajšnji kipar Martin Bizjak. Cesar stoji v vojaški opravi na navadnem postamentu z običajnim, tolikrat že premletim levom na vznožju. Delo je pač prvi pogumni poskus v samostojni monumentalni plastiki in se mora tudi soditi edino le s tega stališča.

Poskušali smo s kratkimi potezami označiti vsak osnutek, a že iz teh skromnih vrst bode čitatelj spoznal, da je bila naša v začetku izrečena sodba o častnem napredku slovenskega kiparstva utemeljena. Le žal nam mora biti, da se večina teh lepih osnutkov razkropi na vse kraje in da ga ni med nami moža, ki bi si bil pridobil eno ali drugo skico. Na primernem podstavcu bi bila v kras vsakemu salonu, vsakemu večjemu in elegantnejšemu biroju!

Ko govorimo o osnutkih za spomenik, je pač opravičeno, da se ozremo tudi na prostor, kamor naj se postavi spomenik. Srečno izbran prostor pomaga spomeniku šele do prave veljave, nasprotno pa mora slabo stališče uničiti vtisk najboljšega umotvora. Vprašanje, kje naj stoji cesarjev spomenik, pa je treba združiti z vprašanjem, kje naj se dviga Prešernov kip, ki je že skoraj dovršen. Ljubljana nima preobilice primernih trgov in zato so merodajni faktorji v nemali zadregi, kako rešiti to dvojno vprašanje. To je gotovo: za cesarjev spomenik treba odličnega prostora, a tudi naš pesnik, prvak v kraljestvu duhov, mora dobiti častno mesto. Dostojen in obenem umetniško primeren prostor moramo torej preskrbeti obema spomenikoma in zato smo z izbero kmalu pri kraju. Cesarjev spomenik je bil prvotno namenjen za novi trg pred justično palačo, a ko so došli osnutki, je presojevalni odbor uvidel, da bi razmerno mali spomenik na prostranem trgu ne prišel do nikake veljave. Zategadelj se je predlagalo, naj se spomenik postavi v Zvezdo, morebiti tam, kjer je sedaj kip maršala Radeckega. Slavni vojskovodja bi se moral umakniti pred novo infanterijsko vojašnico, kjer bode nastal lep park. Cesarjev spomenik mora obdajati zelenje in tega je v Zvezdi dovolj na razpolaganje.

Vpoštevala se je tudi misel, da bi Prešernov kip nastanili v Zvezdi. Mestna občina je dala napraviti šablono spomenika in jo je za poskus postavila v spodnjem delu drevoreda, nekako na sredi pota, ki drži od kandelabra do hiše Matice Slovenske. Ker je spomenik 9,5 m visok, bi segal skoraj do vrha dreves in trebalo bi okoli njega odstraniti mnogo kostanjev, da, trebalo bi polovico Zvezde posekati. Potem bi nastal seveda lep trg na spodnjem (vzhodnem) delu zvezde, kateremu bi bil na eni strani deželni dvorec primerno ozadje. Na takem trgu bi mogočni Prešernov spomenik gotovo prišel do prave veljave. A stvar ima razne pomisleke. Zvezdo posekati bi bilo jako nepopularno. Drevje je sicer že starikavo in precej onemoglo, vendar visi Ljubljančani s ponosom na svoji Zvezdi in škoda je vsakega debla, ki ga porušimo. Tudi najgrše drevo je

v svojem zelenju mično in prava uteha za mestno oko, ki je na sam zid in prah navajeno. Poleg tega bi bilo treba spodnji del Zvezde primerno nasuti, da bi se svet vzdignil nad cestami. Za prehod od ceste na vzdignjeni prostor bi morali postaviti naokrog kamenite stopnice — tedaj projekt, ki je sicer lep, a tako velikanski, da ga mestna občina ob sedanjih razmerah ne more oživitvoriti. Prešeren torej ne more priti v Zvezdo in treba je zanj iskati drugega stališča. Kot tako se je z merodajne strani predlagal trg pred frančiškansko cerkvijo. Na mestu, kjer se nahajata stari hiši „Pri Bučarju“ in lekarna Majerjeva, naj bi se dvigal Prešeren. Ne da se tajiti, da je ta misel izborna. Marijin trg je vobče jako živahen. Pogledi na Ljublanico, na ljubljanski grad in na frančiškansko cerkev dajo očesu toliko mnogovrstnosti in krasnih slik, da je ta trg gotovo najzanimivejši v celi Ljubljani. Sicer bi okoli spomenika ne bilo mnogo prostora, a ravno to bi mu bilo v korist in bi mu pomagalo do večjega vtiska. Danes je eno mnenje med umetniki, da so ravno veliki trgi največji sovražniki kiparskih monumentalnih del. Pogledati je treba samo na Laško, kjer stoji toliko spomenikov na ozkih, tesnih trgih — in kako so imenitni! Kar so okoli doma v Kolinu na reki Reni podrli več hiš, da so ga oprostili tesnega objema, je dom izgubil mnogo velikanskega vtiska. Razmerno tesni Marijin trg bi torej nikakor ne škodoval spomeniku, temuč bi ga povzdignil in mu povečal vpliv na mimogredoče občinstvo. — Ker zahtevata lastnika omenjenih dveh hiš ogromno odkupnino, je ta projekt sedaj pač neizvedljiv in s Prešernom moramo dalje, iskat novega prostora. Kot tak preostaje samo še trg pred novo justično palačo. Trg je ličen in prostran; ker se zasadi na njem obsežen park, bode sredi njega lahko dobiti za spomenik primernege mesta. Zeleno ozadje bode monumentu le v korist, kajti tudi Prešeren je zasnovan tako, da spada v vrt, v zelen gaj. Pomanjkanje zelenja je bil ravno najvažnejši umetniški ugovor proti izberi Marijinega trga.

Ob teh razmerah je torej najbolje, če pride vladarjev spomenik v Zvezdo, Prešeren pa na trg pri justični palači. Želimo le še, da bi bila oba v čast slovenskemu imenu in v kras bele Ljubljane!

Morje.

Spisal E. Kristan.

IV.

orje se širi v daljavo, tja v nedogled — v brezkrainost, v neskončnost . . . Daleč, daleč tam nekje splavata morje in nebo skupaj in tam izgine vse; tam je tudi konec misli. Človek bi gledal v to čudno daljavo in plaval po nedoločenih občutkih, ki mu jih obuja, ali misliti ne more ničesar. Vsak hip se mu zdi, kakor bi moralo iz one sive, drhtajoče nejasnosti nekaj vstati — ali pričakovanje neznane, v temne slutnje povite prikazni je zaspano in leno, vse postaja nekako nirvansko . . . Počasi zdrzne pogled po tisti steni doli, počasi splava po širni planjavi nazaj, zaziblje se po lahmem valovju, a po žarkih, ki se lomijo v vodenih figuracijah spleza gori proti jasnemu nebu, kjer se blešči solnce v žarki svetlobi, vabeč v spomin vse krasne pravlјice o Heliju in Erosu. Tam zadaj večna uganka, šušteča skozi vesoljnost — tukaj življenje s svojo ogrevajočo toploto, s svojo svetlobo, s svojim neprestanim gibanjem . . .

Na kameniti klopi na koncu dolgega pomola sedi mlado dekle in bulji čez morsko planjavo v nedogled. Lahen vetrček pihlja od vzhodne strani sem in kroži valčke, da so videti, kakor nebrojni kodri; piha ji v obraz ter se igra z njenimi črnimi lasmi. Morje ima neko barvo, katere ni mogoče prav označiti; modro ni, zeleno ni, sivo ni, in vendar je modro in zeleno in sivo; tuintam se spajajo struje, mestoma ožje, mestoma širje; spoznati jih je po barvi, ki je tu temnejša, tam svetlejša od druge vode. In solčni žarki jih barvajo.

Luka je polna ladij, ali proti italijanski strani je morje prosto. Samo v smeri svetilnika, a daleč, daleč v ozadju je opaziti nekoliko ribiških čolnov s pisanimi, rumenkastimi in rdečkastimi jadri. Zdaj-pazdaj se popelje kak čolnič mimo pomola, kakšna majhna ladjica za premog ali pa financarski parobrodč pohiti po luki — drugače je vse mirno. Dekle ne opazi niti tega gibanja. S svojimi velikimi, sijajnimi, črnimi očmi gleda tja . . . nekam . . . kjer plavajo slutnje, kjer ni ničesar stvarnega. In tja, tja hrepeni njena duša, ki je sama želja, ki mre za čudnimi, nepojmljivimi tajnami, za nekim neopi-

snim življenjem, kakršno je mogoče samo tam — tam zunaj — tam daleč — kjer ni zemlje, kjer ni ljudi — tam . . . kje, oh, kje? . . . Morda tam zunaj na širokem morju . . . morda . . .

Nad morjem podrhtava zrak; videti je razločno, kako se ziblje, hitro, hitro, nepopisno hitro. Prav tako se trese njena duša, ki sili v tiste neznane kraje. Tisti zrak je pravzaprav njena duša in njena duša je tisti zrak, ki bi se rad razširil nad vso širo planjavo tega skrivnostnega morja. Brez mej, brez mej . . . !

Kolikokrat je že sedela doma, v svojem malem primorskem mestu tako ob morju, ne na umetni klopi, temveč na priprosti naravni pečini, pa je zrla v morje. Tam je bilo drugačno, a tudi tam se je odpiralo tako v nedogledno daljavo in tudi tam so jo obhajali isti občutki. Po glavi, ki je bila vedno pokorna služabnica njenih čuvstev, je blisknila ena sama misel:

„Morje sem . . . ! Morje sem. Vsa ta neizmernost je zaprta v mojih prsih, pa se hoče razširiti in valuje v mojem srcu, ker so ji prsi pretesne . . .“

Slavka je prišla v Trst, ne da bi imela tukaj opravka. Pravzaprav je pobegla od doma. Oče je bil v Zagrebu in ji je bil dejal, da se vrne šele v štirinajstih dneh. Njej pa je bilo grozno dolgočasno doma. Neprenehoma se je oglašala čudna želja, dekletu samemu nejasna, želja, da bi doživela kaj; in brez preudarjanja se je odpeljala v Trst. Bili so zadnji predpustni dnevi in te je hotela enkrat zaužiti. Nedoločene misli o hipnih pustolovščinah, sladkih in zabavnih, a sicer brezpomembnih, so ji izpreletavale glavo in trenotek je odločil. Tu je sedaj pa čaka, da se kaj zgodi. Pa dopoldne ni ničesar. Ljudje hodijo po ulicah, v cerkve; prodajalnice so odprte — to ni zanimivo. Njeno srce je trepetalo po neznanih, nenavadnih dogodkih. Prišla je torej k morju, kjer je vsaj lahko sanjara.

In sedaj sedi tukaj . . .

Tam od istrske strani prihaja velik parobrod z avstrijsko trgovinsko zastavo. Voda šumi pred pomorskim velikanom, ki ostro reže gladino pred seboj in za seboj, izza njega ostaja dolga, svetla proga, ki se tam zadaj bolj in bolj širi. Iz širokega, črnega dimnika se vali gost dim. Blizu svetilnika zavije v ponosnem krogu in se počasneje bliža obali. Navidezno nepravilno deluje stroj. Zdaj je popolnoma zastal, zdaj se je veliki vijak močno zavrtel, da je morje glasno zabobnelo in zašumelo in se daleč naokrog zgladilo, pa je sedaj svetlozeleno, s tenkimi progami belih pen prepreženo. Orjak stoji paralelno z obalo in zdaj se, kakor je dolg, pomika bliže in

bliže pomolu. Tu stoji cela kopa fakinov, finančnih stražnikov, otrok, radovednega ljudstva in med njimi nekoliko redarjev. Dva moška s temnomodro obleko in s čepicami nekake pomorske fasona ujameta vrvi, ki so jim jih vrgli mornarji z broda, ter jih hitro, rekel bi, umetno ovijeta okrog nizkih, debelih kamenenih stebričev, osem drugih pa kričeč pripelje mostič in ga naravna na ladjo.

Ta hip je Slavka vstala. Parobrod — koliko jih je že videla! Taka plavajoča hiša ni obujala njenega zanimanja. Sama ni vedela prav, čemu je vstala. Njen pogled je prešel ladjo . . . naenkrat se je ustavil pod jarbolom, oči so se ji razširile — tedaj pa je hitro odšla, kakor bi jo nekaj pretečega odgnalo. Na ladji je opazila Veljka. A danes se ni hotela sestati z njim. Danes se ga je prestrašila.

„Ali me je videl?“ . . . to vprašanje ji je plalo po možganih. „Ne, ne, ni me menda videl, saj je gledal na drugo stran . . . In ravno danes je moral priti sem! Kako bi ga bila vesela, kako bi bila srečna, videti ga po tako dolgem času! A ravno danes pride . . .! Pa — zakaj pravzaprav bežim? Saj — saj bi bila lahko skupaj, zabavala bi se lahko . . . Ali ne! — Ne, ne, on ne bi me razumel. Saj se sama ne razumem. Jaz sem tisto morje, tako globoko in tako široko — tam daleč se izgublja v sivi neizvestnosti, in kar je tam, to sem jaz. Tega ne razume nihče. In on? Oh, on bi me vpraševal, kaj delam tukaj, kako sem prišla sem, in če bi mu povedala resnico, bi me karal. Lepo mirno bi se morala šetati z njim in vse moje želje bi utonile tam v globini morja. Nočem tega, nočem, nočem! Oh! . . .“

Včasih, kadar se peljete s čolnom po morju, daleč proč od obrežja, da ne slišite več mestnega šuma in vse tiste živahnosti iz luke, pa položite veslo poleg sebe, da utihne tudi njegovo pljuskanje, pa je vse tiho, tiho . . . tedaj se vam zazdi, kakor bi se bil iz morja izvil globok vzdih. Najbrže ni bilo nič, vam se je le tako zdelo. A tistega vzdihja se često spominjate. Po priliki tak je bil ta Slavkin „oh“.

Čudno dekle, pravo dete toplega južnega solnca . . . Tržaškega pusta se je hotela danes naužiti. In zato je morala ostati neznana.

Srečna je bila, ko je prišla zopet v mesto. Ves čas se je tolašila, da je Veljko ni mogel videti. Kosit je šla v „osterijo“ dvomljive vrednosti, a prav to ji je ugajalo. Ko je popila četrtinko istrijanca, je že pozabila na vse skrbi. Njena podjetnost je oživila in bila je prepričana, da kaj imenitnega doživi.

Popoldne je bil „corso“, pustni izprevod. Ob dveh je bila že na borznem trgu, nemirno pričakujoč, kaj se bo zgodilo. Na vsakem voglu in po vseh večjih hišnih vežah so moški in ženske prodajali „confetti“, dečki so nosili to robo okrog in jo glasno kričeč ponujali. Po ulicah je bilo že mnogo ljudstva, v bližini korsa, zlasti po ulici in na trgu „Ponte rosso“, v ulici Casermi, ob kanalu, pred cerkvijo sv. Antona i. t. d. so stali slepci in hromci z orglicami, harmonikami in podobnimi instrumenti, ki so nemilo trgali vse živce po ušesih. Semtertja se je hitro prepeljala kakšna kočija, tudi primitivne maske so se že podile po ulicah. Slavki je že sedaj šumelo po glavi. Pravzaprav ni bilo nič nenavadnega, take reči je že videla doma; a to je bilo vse bolj živo, toliko ljudstva se ni moglo v njenem mestecu nikdar nabrati. In vedno več se ga je tlačilo po ulicah, vedno več, tako da je bilo že jako težko hoditi okoli. Cela četa redarjev je bila razdeljena po ulicah, po katerih se je imel voziti izprevod, ali samo kadar je bil naval ljudstva že prav prevelik, je ta ali oni zaklical: „In dietro, signori!“ ali pa: „Calma, calma!“

Sedaj je pridrdrala prva kočija. Nič posebnega. Nekaj dominov je sedelo v vozu, konji so bili okrašeni z raznobarnimi trakovi. Kmalu je prišel drugi voz, pa tretji in v kratkem je bil ves korso poln najrazličnejših povozov. Sedaj se je začelo življenje. Slavka se ni mogla nagledati. To je bilo vse pisano, šumeče, kipeče . . . Semintja so leteli konfeti, papirne kače, oranže in kdo ve kaj vse. Vse je kričalo, se smejalo, vriskalo, godba je igrala na treh vozovih, ena je korakala peš med kočijami, na povozih in po ulici vse polno mask, tu elegantnih, v kostimih, dostojnih potentatov, tam nekako po sili skrpanih, le toliko, da je bil obraz zakrit s krinko, vmes pa cele skupine. Nekaterih pomen je Slavka razumela, drugih ne. Ali ta vrišč, ta šum, to vpitje! To jo je najbolj veselilo. Bilo je tako razburjajoče, da je vsa kri kipela. Vsa je bila razgreta in — srečna. Tudi ona si je nabavila konfetov in jih pridno razmetavala, a nanjo so bacali toliko tega drobiža, da je imela vso obleko in vse lase polne in lice jo je skelelo — ali bila je vesela in zadovoljna.

Bilo je kakor valovje, ki se dviga više in više. Živahnije in živahnije je prihajalo gibanje in metanje, ta veseli boj, razvnamajoč strasti do skrajnosti — za prazen nič. Živeje in živeje — bilo je, kakor da je vse podivjalo. Blazen vrtinec razuzdane šale, veselo-drzno zasmehovanje človeške modrosti, neomejena norost. In ves ta neštevilni trop, vse to nepregledno ljudstvo se je čutilo srečno, kakor bi bilo celo življenje samo pristna šala . . .

Slavka je uživala nebrzdano veselost, spuščala se je v najpre-
drznejše boje, prihajala v najnevarnejše situacije in bila je srečna
kakor še nikoli . . .

Do šestih zvečer je trajal blazni dirindaj . . .

Tedaj je očutila, da je silno utrujena. Odšla je v svoj hotel
in se vrgla na zofo. Sklenila je oči in v duhu še enkrat preživela
vse tiste pisane slike. Nekaj časa je tako sanjarila s smehljajem na
ustnah; tedaj pa je hipno skočila pokoncu.

„Pa zvečer?“

Ej, na to treba tudi še misliti. Zvečer je v gledališču Rossetti
„festa dei fiori“. Še tja mora. Tam bode šele glavno. Tam bodo
morda tudi kakšni doživljaji. Tja, tja!

Ali — oh, da! Misliti se mora vendar. Brez misli se le ne
more izhajati. Kako pa pojde tja? Ali jo bodo pustili — samo? —
Eh, kaj! Ako se maskira, jo puste in brez maske itak ne bi imela
nobene šale. Ali od kod naj dobi vse potrebno?

Ta hip je bila sila praktična, dasi to sicer ni bila njena navada.
Pozvonila je hišni pa jo vprašala, ali ji more poskrbeti lep kostim
za večer.

Hišna je pritrdila in pol ure pozneje je Slavka imela imenitno
masko, krasen kostim za „nočno kraljico“. Urno se je preoblekla
in stopila pred veliko ogledalo. Kostim ji je krasno pristajal. Plos-
kuila je z rokami in lehno poskočila.

„To bo imenitno, imenitno!“ je zaklicala.

Hišna jo je opozorila, da mora razplesti lase. Slavka je storila
to; dolgi, črni lasje, gosti in svetli, so se ji usuli po plečih. Bila
je res prekrasna. Pred obraz je pripela črno polukrinko, skozi katero
so ji žarele oči.

„Sedaj pa moram doživeti kaj!“

Odpeljala se je v gledališče. Bila je deseta ura in dvorana
ogromnega teatra je bila že vsa polna ljudi. Slavka je strmela. Ne,
kaj takega pa še ni videla! Še nikdar. Ves velikanski prostor je
bil izpremenjen v bujen log. V ozadju odra, ki so ga stopnice
spajale z gledališčem, se je dvigalo južno drevje, oranže, smokve,
palme i. t. d. kakor v naravi; skozi veje je bilo videti morje . . .
Pred gajem in vseokrog ob stenah pa samo cvetje, pisano, dehteče,
vse kakor naraven vrt . . . rože, bele, rdeče, rumene, lilije, tulipe,
georgine, pariflora, vmes lovor in male oranže . . . vse cvetno. In
kako je to dehtelo! Med ložami in ob galerijah so se razpenjale
široke girlande, tako da so bile vse stene zakrite s cvetjem in ze-

lenjem. To ni bilo videti kakor dvorana, temveč kakor čaroven paradiž. Vse lože in galerije so bile natlačene ljudstva, večinoma v bogatih plesnih toaletah in v fraku, po parterju pa so se tlačile druge množice, deloma v prazničnih oblekah, večinoma pa v kostimih, v maskah. A mesto s konfeti in z oranžami so se tu nametavali z dehtečimi šopki, z rožami in vijolicami, preko vsega pa se je razlivala bajna svetloba električnih žarnic.

Slavka je bila opojena. A hipno je umela situacijo — po svoje. To treba uživati, to je čas zabave, življenja, mladosti. Kmalu je imela tudi ona košarico cvetlic, in kadar je priletel šopek nanjo, se je hitro obrnila, da poplača napadalca s svojimi cvetkami.

Neprenehoma so se vrteli gospodje okoli nje in kmalu je bila vsa obsuta z vijolicami in raznim cvetličjim listjem. Šaljivke, galantne besede, vprašanja so ji šumela v ušesa in često se je le s težavo premagala, da se ni preglasno nasmejala.

Tam za onim gajem je igrala godba. Razkošni valčki in poskočne polke so se v sladkih akordih razlivala po širnem prostoru, a dolgo ni mogel nihče misliti na ples. Dvorana je bila tako polna, da so morale biti te množice vesele, ako so se mogle sploh gibati. Do polnoči je bila promenada težavna. Šele ob dvanajstih so se najsmelejši poskusili prvič zavrteti. Težko je bilo, ali kaj misli navdušen plesalec na težave! Tudi Slavki se je približal neznanec v kostimu Romeja ter jo prosil valčka. Zaplesala sta, kakor je pač situacija dovolila. Mož je bil jako zgovoren; ves čas mu je tekel jezik, pripovedoval je Slavki najraznovrstnejše stvari, zabavne in šaljive, da se je morala neprenehoma smejati. Potem je plesala še z drugimi. A ko je bil valček končan, se je dvorana začela prazniti. Nekateri so sploh odšli, drugi so pohiteli, da dobe v stranskih dvoranh prostorček, ali pa so šli v bližnje gostilne, da se izpočijejo in okrepčajo.

Kaj sedaj?

Slavka je bila sama. Seveda, na to ni mislila prej. Da bi šla sedaj domov, ko bode gotovo najlepše? . . . Ah, to bi bilo škoda! Ali kaj početi?

Ta hip pristopi njen prvi plesalec.

„Lepa nočna kraljica, ali ste sama?“

„Da, sama,“ odgovori Slavka nepremišljeno, kakor ji je bila navada.

„Dovolite mi torej, da vam poiščem prostorček, kjer se lahko odpočijete.“

„O, hvaležna vam bodem, gospod!“

„Vašo roko.“

Ponudil ji je roko in Slavka se ga je brezbrizno oprijela. Odvedel jo je gori v redutne dvorane. Ali tudi tam je bilo že vse zasedeno. Samo v najzadnji sobici, v samotnem kotu, kjer je bilo jedva prostora za mizico, ni bilo še nikogar.

„Hvala Bogu!“ je neznanec vzkliknil. „Vidite, to je sreča.“

„Da, sreča,“ je odgovorilo dekle, „sreča, da lahko malo sedem. Grozno sem že utrujena.“

„Verujem vam, saj so vsi trudni.“

Naročil je vina in večerje, da ni Slavka niti opazila prav.

„Ali glejte, gospodična — tukaj sva sama. Tu lahko snamete krinko.“

„Zakaj?“

„Saj vas bode samo ovirala.“

„A, kaj še! Kaj bi me ovirala?“

„Pa — jaz ne vidim vašega lica.“

„Čemu pa treba, da bi ga videli ...?“

„Kako vprašate!“

Slavka se je na tihem smejala. To je doživljaj. No, le čakaj, ti zviti modrijan!

„Bolje je, da je ne snamem.“

„Oh, kako morete reči to?“

„Ustrašili bi se me. Saj nisem lepa.“

„Saj ni res.“

„Grda sem.“

To je neznanca še bolj dražilo in začel je prositi, kakor je le znal.

„Zakaj pa se vi ne razkrinkate?“

„Jaz? O jaz, takoj.“

Snel je krinko in Slavka je videla obraz moža tridesetih let; okroglasto lice brez posebnega izraza; modre oči, kratke plave brke, kratke, po najnovejši modi ostrižene lase.

„Sedaj pa še vi,“ je prosil.

Slavka je bila bolj in bolj vesela. Natak ar je prinesel vina in dekle, ki je bilo zelo žejno, je brez pomisleka izpilo polno čašo. In sedaj ji je bilo, kakor bi jo po obrazu vse ščegetalo. Začela se je smejati, njen vitez pa je prosil in prosil, ali zaman. Slavki se je zdelo neizrečno zabavno in zanimivo. To je vsaj nekaj. V tem je drug natak ar prinesel večerjo. Slavka je malce začudeno pogledala. Ni se mogla spomniti, da bi bila kaj naročila, ali bala se je, da

postane smešna. Tudi vino jo je že nekoliko razgrela, pa se ji je zdelo vse tem bolj imenitno, kolikor prosteje se vede.

„Vidite,“ je dejala, „sedaj je večerja na mizi. Čas je torej, da jeva. Torej nehajte s prošnjami, vsaj dokler povečerjava. Vi —!“ in poredno se je nasmejala.

Mož se je vdal. A po večerji je takoj zopet začel beračiti. Prijel jo je za roko, ona pa se je le smejala.

„Moram videti vaše lice,“ je vzkliknil.

„Oho! Morate! . . . Hahaha! . . . In baš ga ne bodete.“

„Moram, pravim!“

„Pa zakaj!“

„Zakaj? Zakaj? . . . Težko je dihal in bil je ves razburjen . . .

Zakaj? . . . Ker — ker ste me očarali. Ker vas ljubim!“

„Hahaha!“

„Razkrinkajte se!“

„Nočem!“

„Pa vam sam snamem krinko!“

„Oho!“

„Moram vas videti!“

Mož je bil silno razvnet, vsaj videti je bilo tako. Sicer pa je bil takih prizorov menda že vaje. Čvrsto je bil prepričan, da maska kar želi, naj bi ji sam snel krinko. Posegel je po njej, ona pa mu je smeje odbila roko. Ali ni se dal preplašiti. Z levico je čvrsteje stisnil njeno roko, z desnico pa je energično posegel po njeni krinki.

„Oho!“ je dejala Slavka zopet. Njen glas je bil že izpremenjen. Vstala je in se vzravkala. Živ ogenj je sijal v njenih očeh. V črnem kostimu, s tem plamenom, ki je švigal izpod njene krinke, je bila videti kakor boginja osvete. Ali mož ni gledal na to. Njen pogled ga je še bolj razvnel, bil je močnejši, kratka vroča borba — in imel je krinko v roki.

Ta hip se je nekdo, ki je že dolgo iskal prostora po sobah, prikazal med zavesami na pragu. En trenutek — prišlec je spoznal Slavko, nekaj groznega ga je stisnilo v grlu, kri mu je zabobnela v glavi, lice mu je zardelo, kakor ris je skočil na neznanca, pograbil ga za prsi in treščil ga z vso močjo ob steno, da se je miza zmajala. Mož je obležal v kotu.

„Veljko! . . .“

Slavka je vztrepetala.

Veljko je ni slišal.

Počasi, počasi je bilo, kakor bi se bil zbudil iz sanj. Tedaj je vpri svoj pogled v Slavko.

„Ti? Ti? . . . Kaj delaš ti tukaj? V takí družbi?“

„Kaj ti je mar?“

„Meni? Kaj je meni mar? Slavka! Ne draži . . .“

Slavka se je prestrašila. Spomnila se je, kje sta.

„Pojdiva!“ je dejala hitro in tiho, oprijela se njegove roke in ga odvela iz dvorane, po stopnicah doli pa iz gledišča.

Šele zunaj na zraku se je Veljko popolnoma zavedel. Ostra burja je pihala.

„Kaj si delala tukaj?“

„Sedaj me pusti pri miru! Pozneje ti povem vse.“

„Kdaj pozneje? Takoj, takoj hočem vedeti!“

„Ah, ti hočeš? Hočeš? Po kakšni pravici pa moreš hoteti? Sem li te jaz vprašala, kaj si delal?“

„Slavka!“

„O, le ne glej me tako! Saj se te ne bojim. Nikogar se ne bojim. Mar misliš, da sem sužnja?“

„Slavka! Ne muči me v tej uri!“

„Ej, ali mi hočeš pretiti? Meni?“

„Ne, ne, Slavka! Prosim te, zaboga, usmili se me! Kako trpim! In glej, iz te boli nastane potem kaj groznega, a jaz ne bom kriv! Usmili se! Vidiš, sedaj beračim.“

Slavki se je milo storilo in naenkrat je bila pametna. Tako hladno je začela misliti, kakor da jo je bilo vedno sama modrost. Pred desetimi minutami je bila še samo čustvo in sam instinkt; sedaj je ostalo čustvo, ali vse drugačno kakor prej, vladala pa je vendar trezna misel.

„Stopiva v kavarno!“ je dejala. „Vse ti razložim.“

On je slušal. Šla sta v kavarno, kjer sta našla še prazno mizo. On si je hotel naročiti punčo, ali ona ni dovolila, temveč je naročila sladoleda za oba. Ko je natak ar odšel, je pogledala Veljka. Kako mora trpeti! Izraz njegovega obraza je bil skrajno bolesten, okrog ustnic mu je nekaj podrhtavalo in globoko je dihal. In ta čas se je dvignila v njej vsa njena neskončna ljubezen. Da ni bilo v kavarni toliko ljudi, bi ga bila takoj objela in vroče poljubila. Oh, kaj je treba teh ljudi! Spomnila se je, da ga mora potolažiti, hitro, hitro.

„Čuj me, Veljko!“ je dejala z mehkim glasom.

On je dvignil glavo in vpri vanjo svoje žalostne oči.

„Čuj me, vse ti povem, vse. Oh, saj ne veš, kako te imam rada!“

Sedla je bliže, pa mu je jela tiho pripovedovati, kako jo je silna, neugasljiva želja gnala z doma. Vse je v njej kipelo in vrelo, čutila je, da se mora kaj nenavadnega zgoditi, da se ji kri ohladi. In tedaj je odšla . . . Vse mu je povedala, niti najneznatnejše malenkosti ni zamolčala.

Veljko jo je nem poslušal. Ko je končala dolgo povest, je vzdihnil.

„Slavka, Slavka, ne razumem tega!“

„Oh, kaj treba razumeti? Ali me ljubiš? Če me tako ljubiš kakor jaz tebe, tedaj ni treba razumeti ničesar. Mari izkušam jaz, da bi razumela tebe? Mari te razumem? Kaj mi je mar? Čuješ, jaz te ljubim, tako silno ljubim . . .! Pojdiva, pojdiva! Tukaj je toliko ljudi! Pojdiva na izprehod, da bodeva sama.“

Veljko je slušal. Šla sta na obrežje. Nebo je bilo oblačno, nobene zvezdice ni bilo videti. Samo malobrojne svetiljke so še žarele. Na obrežju, zlasti pa na pomolih je bilo temno. Burja je bila že močna in vsako minuto je bolj vihrala. Visoko v zraku je žvižgala, tako glasno, kakor bi bile neštete piščalke nastavljene, da piha vanje. Vmes je bilo slišati ropotanje in žvenketanje oken in šip v uličnih svetilkah, od morja pa se je dvigalo votlo šumenje. Slavka se je tesno oklenila Veljka. Tiho sta korakala po rivi. Ladje so se močno nagibale zdaj na to, zdaj na drugo stran. Včasi je pljusnil val visoko črez obalo. Le polagoma sta prišla dalje. Včasi se je burja na voglu tako močno zagnala vanju, da ju je skoro porušila. Šla sta na pomol izza ribne tržnice. Tam je bilo vse temno. Nekoliko svetilk ni moglo razširjati svetlobe v tem silnem vetru. Morje je bilo videti črno, samo tuintam je zasvetilo nekaj belkastega, kjer se je voda zelo penila. Glasneje in glasneje je tulila burja in tesneje se je Slavka oklepala Veljka. Čisto na koncu pomola sta postala ob kamenenem stebru, s koleni vprta vanj. Nemo sta zrla v temno morje. Vse temno. Samo šumelo in bučalo je, po zraku pa je žvižgala burja, kakor bi bil sodnji dan. Grozno veličastna noč . . .!

In tudi v njiju prsih je valovalo morje in šumelo in bučalo in tisto valovje je bilo tako nedoločeno kakor ta tema.

Dolgo sta tukaj stala in zrla v to čudno uganko . . . in sama sebi sta bila uganka . . . Dalje je šumelo in bučalo in pljusalo črez obalo . . . Končno sta se obrnila in odšla v mesto. Pred njenim hotelom sta se ustavila.

„Ali stopiš za trenotek gori k meni?“ je Slavka vprašala.

„Oh, ne! Kaj pa misliš!“

Čudno neprijetno jo je zadela ta beseda.

„Torej lahko noč. Jutri pri kosilu.“

„Lahko noč — — — —“

Opoldne sta se sešla v gostilni, popoldne sta se izprehajala po mestu, peljala sta se v Barkovlje, tretji dan zjutraj se je ona vrnila domov.

Na potu je Slavka razmišljala dogodke teh dni. Z Veljkom se je zmenila. On bo pisal njenemu očetu, da je povabil Slavko v Trst, kamor je ravno sam prišel ta čas in kjer ima strica; da je bil pisal tudi njenemu očetu, ali ker ga ni bilo doma, mu je pošta vrnila pismo. Tako ga gotovo potolažita. Mnogo več je mislila Slavka na tisti nedeljski večer. Onemu neznancu se ni mnogo zgodilo. Ležal je pol ure brezsvesten v kotu, drugega ni bilo nič. V časopisu je čitala; da je bil menda vsled vročine omedlel . . . A potem na pomolu . . . tista burja in tisto morje in kar je čutila ob tem . . .

In njegova beseda ji ni šla iz spomina: „Kaj pa misliš!“ — Tako neprijetno se ji je ta beseda vračala v spomin.

(Dalje prih.)

Spomin.

Čuj, naokrog gozdovi
šumijo v nočni mrak!
Za mislijo neskončno
nemirni spe korak.

Postoj, postoj! Iz teme
prihaja težek vzdih . . .
Postoj, postoj, iz teme
prihaja pogled tih! . . .

Kako, da ste me našle,
ve žalostne oči,
saj ni ne zvezd, ne solnca
in stez cvetočih ni!

Vida.

Oton Zupančič: Čez plan.

Spisal Ivan Cankar.

akor da je zapisano, izide pri nas vsakih deset let knjiga pesmi, pozdravljena s tolikim veseljem in toliko hvaležnostjo kakor nezaslužen dar iz nebes. Od Gregorčiča preko Aškercarja do Zupančiča. To so dokumenti našega duševnega razvoja, mejniki ob tisti strmi poti, ki smo jo premerili s tako krepkimi in urnimi koraki kakor malokateri narod. Morda je ta razvoj prav zategadelj tako jadrn in nemiren, ker smo majhni in zaslužjeni, ker se vsa najplemenitejša naša moč ne more izliti drugam nego v pesem in besedo.

Ob zvršetku preteklega stoletja smo dobili troje pesnikov, rešil pa se je v novo stoletje samo eden. Leta 1900. sem pisal: „Nikjer drugod nimamo ničesar — nič preteklosti in bogve koliko še prihodnosti; plodovi našega duha so edina znamenja, da živimo, in bodo morda spomeniki na našem narodnem grobu. Ali prav v življenju naših duševnih delavcev se kaže vsa mizerija naše usode. Drug za drugim padajo v grob, mladi, šele pravkar dozoreli. Zdi se, kakor da so delali ti ljudje hlastno in v vednem strahu, da jih pred časom ne zaloti smrt.“ Ob grobu Kettejevem sem pisal te besede, leto nato pa je umrl tudi Murn-Aleksandrov.

... tam leže grobovi,
temno leže nad vami spečimi . . .
Spi car-ponos, spé mišli do nebá,
in vsa bodočnost, v kali započeta,
nedozorela in nikdar požeta,
oči pogum in vroča kri srcá,
ki ni prineslo svoje zadnje žrtve
še na oltar . . .“

Lepa je bila tista pomlad in veseli smo bili bogate žetve. Takrat še ni bilo v nas pesimizma, ne tistega mrzlega obupa, ki mu je treba Zupančičeve sile, da ga človek premaga. Kako nam je bilo takrat, je vklesal Zupančič v granit.

„Na nébu je dan, nad gorami je dan . . .
Če solnca ni, odkod to hrepenenje,
ki v srcih burno nam kipi in vrè?“

Odkod v očeh mladini to žarenje,
 ki dvom in vse pomisleke zatré?
 Kar neti nam in giblje vse življenje,
 to naj, kot v jutru pust fantom, zamre?
 O, science je! Je, ker ga slutimo,
 ker ga v globini duše čutimo!"

Ali prišla je smrt in prišlo je življenje, slabše od smrti. Bilo je, kakor da smo izpregledali ob grobeh. V tistem prezgodnjem umiranju smo videli simbol; v tisti pomladi, ki ji ni bilo sojeno, da bi zorela v poletje, v moči, ki je omahnila, predno se je utelesila v dejanju.

„Oko ti plameneče — kam si se
 zagledalo? Kaj hrepeniš v daljine,
 v jasnine vedre? Sanjaš nadoblažno
 razkošno luč? . . . Orobovi tulijo!"

Čemu hrepenenje in čemu sanje, ko je konec natanko določen, zapisan od nekdaj? Čemu se ukvarjati, če je delo brezuspešno in brezsmiselno? Tudi Bezruč, bard umirajočega naroda, je šel in se je skril kakor ranjena žival . . .

Zelo majhen ali zelo velik je človek, ki v današnjih časih ni pesimist. Zelo velik je človek, ki je izpregledal in ki je občutil vso bolečino našega narodnega življenja, a vendar ni povesil glave. Optimistov tiste vrste, ki niso gledali in niso čutili, sem srečal toliko, da sem se spotikal obnje. Človeka, ki je zavriskal veselo iz ranjenega srca, sem videl samo enega. Ozreti sem se moral navzgor in sram me je bilo. Kaj ni v nas naša usoda? Kaj mu ni sojen grob, komur so v grob vprte temne oči? Kdor poveša glavo, ne vidi solnca . . . Iz odprtih grobov je dihal Zupančič tisto moč, ki buči svobodno in nebrzdano iz njegovih pesmi, poletni vihar čez plan. Kakor da je vsesal vase Kettejeve in Murnove duše neizrabljeno silo, ki je dozorela v njem.

Vse trpljenje in hrepenenje naše generacije je dobilo glasnega izraza v Zupančičevih pesmih. Dvom in obup in iz obupa porojeni moški pogum. V verzih, kakor jim v nas ni enakih, je napisal dramo modernega človeka, ki je preveč človek, da bi živel živalsko življenje, in ki mu je zategadelj sojeno trpljenje. In drama posameznika je le simbol tiste velike drame, ki ji je junak-Hamlet naš narod sam. Iz pregloboke boli, iz divjega obupa so se izvili prvi mogočni, čez nočno pokrajino stokajoči, preklinjajoči glasovi. Pesem o grobeh, iz grobov porojena. Ali iz grobov samih je vzklilo življenje, iz noči same je vzplapolala luč.

„In vstalo je kot zvok fanfar
in vzplalo je kot silen žar
od vsepovsod . . .
In tisti čas
sem vedel, kod gre moja pot,
in takrat sem spoznal
vso tvojo neizprosno slast,
ti temna nad menoj oblast . . .“

Težka je pot in strma, poznajo se na njej krvavi sledovi, ali druge ni. Iz bolesti in iz samote se je rodil pogum — dalje! Naša usoda je v nas, in kje je črtomirstvo, če so ga premagala naša srca? Kje je smrt, če je življenje v nas? . . .

Tako nam je zapel Zupančič veliko pesem o upanju in življenju. Stopil je pred nas z moškim korakom, z veselim obrazom, svoje srce na dlani. In spoznali smo v njem vse, kar je v nas najlepšega in zato najbolj skritega. Isto močno, veselo, solnca polno pesem je vzbudil v nas, in če nam je zapel z vso vročo krvjo o svoji ljubezni, če je zavriskal razposajeno, fant na planini, če nam je tožil o svoji in naši usodi. Povedal nam je razločno, kar so jecljali naši neokretni jeziki, kar so slutile od daleč naše trudne misli. Naš pesnik je in naš glasnik...

Na moji mizi je ta lepa drobna knjiga, zunaj sneži v velikih kosmih in moje misli hodijo bogvekod.

„Vi drugi imate ljubice,
vi drugi imate denar,
a jaz — jaz imam postrani klobuk,
pa kaj mi vse drugo je mar!“

Najboljše je, res! . . . Samo da bi ne bilo tistih „hudih sanj“, ki so nadlegovale že našega praotca Hamleta in ki tudi vnukom njegovim ne dajo mirnega spanja . . .

Dijaški „slovenski klub“ na mariborski gimnaziji l. 1846. in njegova „Vijolica“.

Priobčil dr. Fran Ilešič.

O d leta 1845. počenši je Ljudevit Štur v Požunu izdajal slovaški časopis „Orol Tatranski“. V drugem letniku, v broju 51. z dne 5. januarja 1847. l., čitam sledeči dopis „Od Drave: Prijateljem slovenščine dajemo na znanje, da so lanskega leta dijaki latinskih šol v Mariboru sklenili v slovenskem jeziku se vežbati in vsak teden eno polo slovenskih izdelkov izdati, kar so delali tako pridno, da so njih izdelki sedaj narastli do 30 pol. — Kakor hitro je velečastiti svečenik g. Davorin Trstenjak zvedel o teh poskusih, naumil je trem najpridnejšim dijakom poslati darove, da bi nje in vse ostale lanté izpodbudil k večji pridnosti. Omenjeni gospod je na dan izpita tem mladim Slovincem, imenoma: Mihajlu Golobu, Ivanu Kocmutu in Ivanu Ertelnu po učitelju izročil po eden „križljak“ (sigurno = križak, tolar). Slava takemu svečeniku!“¹⁾

Povod temu dijaškemu podjetju je bil profesor verozakona Juri Matjašič, ki je mladeničem dajal čitati slovenske knjige in jih izpodbujal, naj goje svojo materinščino. Zato je leta 1846. pet slovenskih dijakov mariborske gimnazije sklenilo, izdajati slovenski tednik; bili so to: Mihael Golob, Ivan Kocmut, Luka Hleb, Karel Polič in Ivan Ertl.

Ime listu je bilo „Vijolica“; naslov je bil tiskan, list sam pisan. Pet primerkov se je na teden izdelalo; dobili so jih profesor

¹⁾ Davorin Trstenjak je bil v letu 1845.—1846. kaplan v Ljutomeru, a še leta 1846. je postal kaplan v Ptuj, kjer je ostal do leta 1850.

Kakor sem pozneje spoznal, je „Orol Tatr.“ to vest prinesel po dopisu v „Novicah“ (broj 49. z dne 9. decembra 1846). Dopis, podpisan z „—j—“ (sigurno Mat-j-ašič) je bil že prej poslan, a je zaostal, ker je urednik Bleiweis dalj časa bival na Dunaju. Obenem z dopisom je bila uredništvu poslana tudi ena Golobova pesem „za pokušnjo“. Zasledil je v „Novicah“ nisem, pač pa so prinesle dne 31. marca 1847. l. „Mihovila Goloba, modroslovca“ pesem „Gostija v Ljutomerškem gradu“ (Po Vehovaru), poslano iz Gradca 22. marca. Motiv je isti kakor v pripovedki o „Vrbskem jezeru“; namesto vode je ogenj. V pesmi je izraz „pred se“ — precej (takoj).

dr. Puff, verozakona učitelj Matjašič, župan, okrožni glavar in gimnazijski prefekt.¹⁾

Vsebinsko so bile pesmi, povesti in šarade. Jezik, v katerem je bila pisana, je bilo narečje pisateljev, o kaki slovniški pili ni bilo govora, ker mladeniči niso imeli prilike, da bi se v slovnici količkaj naobrazili; pravopis je takisto bil stari.

Vobče je bila naša mladina na tamošnji gimnaziji v slovenskih stvarih silno zapuščena. Imena, kakor Prešeren, Vraz, Gaj, so bila celo tej petorici povsem neznana; o „Novicah“ niso vedeli nič; glas o velikem krvoprelitju v Zagrebu l. 1845. ni prodril do njih; časnikov niso dobili v roke.

Pisanje „Vijolice“ jim je bila pred vsem zabava; vendar je nekoliko tudi učinkovala tekmovalnost: nemški sošolci so pisali list, in naši dijaki so hoteli pokazati, da Slovenci tudi kaj takega zmorejo.

Po končani gimnaziji leta 1846. so se mladeniči razšli, in „Vijolice“ je bilo seveda konec. „Literat in kaplan Trstenjak me je ob koncu gimnazijskih študij javno kot slovenskega pesnika odlikoval z darovi,“ mi piše g. dr. Ivan Ertl, cesarski svetnik v Gradcu, ki mi je prijazno sporočil podatke o življenju „Vijolice“. To odlikovanje je, kakor kaže letnica, isto, o katerem govori tudi beležka „Orla Tatranskega“.

Dasi so mladeniči po svojem razstanku na „Vijolico“ kot igračo mladih let pozabili, vendar je vsaj enemu izmed svojih gojiteljev prinesla tudi sadu. Ivan Ertl se je posvetil medicini na Dunaju; od očeta ni dobival nobene podpore; zato je živel v najubožnejših razmerah. Kar ga pokliče nekega dne (najbrž l. 1849.) Miklošič pismeno k sebi, mu pokaže list „Vijolice“, v katerem je bila ena Ertlova pesem, in ga vpraša, ali je on tisti, ki je tam podpisan kot Ivan Erdelj. Ko je Ertl temu pritrdil, je rekel Miklošič, da ga hoče vzeti za pomočnika za nemško-slovenski slovar, ki je bil baš v delu;²⁾ prof. dr. Josip Muršec, verozakona učitelj v Gradcu, da ga je pri-

¹⁾ Jako značilno! Ti dostojanstveniki so sprejemali plodove mladih slovenskih delavcev; bili so pač zares napredni ter so se veselili kulturnega gibanja, najsí tudi nič bilo nemško. Znani zgodovinar Muchar je Gaja rotil, naj pojde v domovino in dela za napredek. Prof. Puffa je vrtoglavost leta 1848. zanesla precej daleč v nemškoradikalno strujo.

²⁾ O Miklošičevem rokopisu, obsegajočem 287 pol, prim. Pleteršnikov slovar, III.

poročil kot ubogega, a marljivega dijaka, ki bi si izvestno rad kaj zaslužil. Pogodila sta se brž; Ertl je delal ves čas svojih medicinskih študij v dvorni knjižnici in se je s tem preživil. Miklošič mu je pripovedoval, da mu je Matjašič svoj čas vsako „Vijolico“ doposlal in da se je on veselil tega prizadevanja mladih dijakov.¹⁾

Izmed onih petih osnovateljev „Vijolice“ živi še samo Ertl, medicine doktor, cesarski svetnik in emer. primarij graške mestne bolnice, ki je pred kratkim obhajal petdesetletnico svojega doktorata (prim. „Südsteirische Presse“ z dne 5. dec. 1903). Dr. Ertl je postal polagoma okrajni zdravnik, grofa Henkela rudniški zdravnik v Zeltwegu na Gornjem Štajerskem in končno primarij v Gradcu. V Zeltwegu mu je znanje slovenščine zelo koristilo, ker je večina delavcev bila Slovencev; v graški mestni bolnici pa je skozi 36 let imel opraviti le z nemškimi bolniki in zato slovenščine ni več gojil.

Odkar je zamrla „Vijolica“, je na polju slovenskega leposlovja vzkliklo nebroj plemenitih cvetov; a vsa čast onim, ki so v težkih časih rahljali ledino; zato čestitamo pesniku nekdanje „Vijolice“, g. cesarskemu svetniku dr. Ertlu, tudi mi, osobito se mu zahvaljujem jaz za prijazne podatke.

Drugi sotrudniki „Vijolice“ so že vsi mrtvi: Golob je postal bogoslovec in je umrl pred posveto. Kocmut je umrl kot advokat v Mariboru, Hleb pa kot kmet v Rušah; dokončal je bil „filozofijo“ in je hotel biti svečenik; a ponesrečil se mu je v gozdu oče, kmet v Smolniku pri Rušah, in Luka je po želji svoje matere prevzel posestvo, Polič je umrl kot kurat-beneficijant v graški bolnici — hiralnici.

Jezik zgoraj omenjene Golobove pesmi kaže le malo sledov iztočnoštajerskega narečja, marveč je vobče kranjski; nekdo mu ga je popravil. V Gradcu je Golob bil uveden v tamošnjo slovensko življenje; v bogoslovnici se je gojila ilirščina in v to strujo je splaval tudi on; leta 1849. je kot bogoslovec za Vraza nekaj prepisoval in mu je 2. „listopada“ (oktobra!) pisal: „Slavni zemljače! Šaljem Vam evo po dobroti gospodina p. n. Antolića sve stvari, koje ste mi za prepis poslali, nadjajući se, da mi ćete oprostiti, što radi

¹⁾ Ko je prišel Ertl k njemu in ga je, misleč, da je veliki slavist tudi dober Slovan, nagovarjal slovenski, mu je Miklošič, dosledno nemški odgovarjal. Miklošič je torej že v tako rani dobi „pozabil“ slovenski! Tako on, ki je mnogo pod Kopitarjevim vplivom pustil „Narobe-Katona“ Vraza in postal — ali mar Katon?

slabog pisanja i nevestine moje u krasnom ilirskom narečju mozbit amo tamo kakovih pogrešakah u prepisu opazite.“ (Pismo v zagrebški vseučiliški knjižnici.)

* * *

Puščava narodnega življenja je bila mariborska gimnazija! Zato ni čudo, ako so zavednejši svečeniki mladino onih krajev pošiljali v Varaždin: leta 1835. je šlo šest dečkov od Sv. Jurija ob Ščavnici študirat, a vsi po nasvetu kaplanovem v Varaždin, ki jim sicer ni bil bliže nego Maribor. Matjašič, Trstenjak in drugi taki svečeniki so zaslužili „Slavo“, ki jo je Trstenjaku zaklical „Orol Tatránski“.

Književne novosti

Ksaver Meško. Ob tihih večerih. Ljubljana 1904. (Ign. pl. Kleinmayr & Fied. Bamberg.)

Kdor po obedu sit in zadovoljen sede v naslanjač, nikar ne jemlji te knjige v roko; kdor si vedoma privoščji v življenski borbi kratek odmor, ne poskušaj ga zaužiti s čitanjem te knjige; neizkušen mladenič in ti, zorno dekle, le čitajta knjigo, ali v celoti je ne razumeta! — Kaj? Mari ni slast srebati „ob tihih večerih“ sladko vince v vrtni senčnici? Mari ne puhti iz tihega večera tajno netilo ljubezni parčka, ki sloni molče na altanu? Da! Ali to niso naši „Tihi večeri“? . . . Pivec se veseli večernega miru in počitka, zaljubljenca uživata srečno sedanost in si slikata še lepšo bodočnost — in naši „večeri“? Pridite sem vsi, ki ste že presanjali srečna pol otroška, pol mladeniško-deviška leta, pridite tedaj, kadar ste, hoteč zopet postati otroško srečni, okusili trpkost razočaranja; spomnite se tihih večerov po onih dnevih, ki so nemilo posvetili z žgočo lučjo v tajno — dozdevno — shrambo idealov, kažoč vam: „Saj idealov ni!“, onih tihih večerov se spomnite, ko ste vendar pozabili, da je shramba idealov prazna, in upali, da je v kakem kotičku le še skrit eden, tisti, ki se mu vdajate; spomnite se zlasti večera, ko vam je tihi somrak šepetal: „Tvoj ideal živi, ali ne najdeš ga nikdar!“ . . . Kdo ni doživel takih večerov? Ni ga, komur le bije srce v prsih in kdor ne ostane vedno otrok, ni ga, naj se jasno zaveda čudne moči tihih večerov ali ne . . . Kadar še zvane v srcu zadnji glasovi strun, ki so zapele tajno pesem pod vtiskom takega večera, tedaj vzemite v roko Meškovo knjigo! . . .

Da bi srečavali v njej le svoja čuvstva, kdo bi to pričakoval? Meško uživa take večere po svoje, mi po svoje; v tajni melodiji, naši in njegovi, so glasovi isti, harmonizacija različna. Ne smemo misliti, da je prava le naša harmonizacija: on ima pravico do svoje kakor mi. Le krive disonance grajamo, ker teh ne poznajo srčne strune; te disonance nastanejo, kadar izkuša na srčne strune igrati

neumetnik, rokodelec: razum, to se pravi, kadar se strunam vsiljuje godba, bodisi o nepravem času, ko še niso napete, ali z motivi, ki jih take strune ne morejo izražati. — Meško je zakrivil nekaj takih disonanc.

Niti na misel nam pa ne prihaja, da bi mu objektivno očitati: „zakaj govoriš le otožne besede in nam budiš „v dušah le otožnost in bol,“ kakor se sam pritožuje v „Domu in Svetu“ 1903. leta, stran 679.; dokler otožnost izvira iz značaja in situacij, mu je ne smemo prirekati, kakor ne šaljivcu poskočnosti. — Meško pravi o samem sebi na koncu knjige, da so mu nežna usteca mehko očitala: „Saj niste veseli nikoli. Vedna otožnost vam zre iz oči, trpek plač je vaš smeh in vedna žalost plaka menda v vašem srcu“; in istotako izvemo v začetku knjige (stran 4.), da je motno njegovo oko in „kalno od solza, ki jih je plakalo nad lastnim in tujim gorjem“. — Ali ni to svetožalje? O da! So res trenutki, ko zgrabi vsako človeško srce svetožalje, čim mehkejšje je srce, tem česče; in niso najslabša srca, ki se mu rada vdajajo . . . Toda dalje! Kjer je svetožalje, tam je blizu melanholija, njegova pasivna sestra. Tudi Meško pravi o sebi (stran 77.): „Melanholično resnost ljubim in tihe, skrivnostno drhteče besede ljubim, ki čuvstva srca razodevajo le napol in jih napol prikrivajo, ki skrivnosti duše označujejo le v temnih obrisih, jih kažejo le od daleč, da jih gledamo kakor v prvem mraku ali bajnem svitu luninem.“ — Ali niso te besede čarobne, skoraj — hm — čarovniške? — In še ena stopnja, ki združuje svetožalje in melanholijo: Meško ljubi načeloma večere z mehkim mirom in sanjavo melanholijo (str. 6.) in nas vprašuje naravnost z jasno poento (str. 287.): „Ali ljubite pomladanske večere? In kake ljubite? Nemirne morebiti in viharne, ko ječi v strahu in bolesti vsa priroda?“

V našem odgovoru na to vprašanje pa je postavljena meja, do katere moremo tudi bedni zemljani slediti pisateljevim idejam. Da! mi ljubimo take večere in še kako! Ljubimo jih tudi, kadar stojimo, kakor nam to Meško slika (stran 284.), „ob takem večeru z dragim bitjem ob mlinu za mestom, za vasjo,“ in se tudi radi spominjamo „mehkih pritiskov mehke roke“ in smo često storili ob takih večerih nov korak k cilju — ali: mi ljubimo tudi druge večere, celo viharne! Stopi na plano, ko treska grom za gromom, in zri v besne oblake: Res, blisk ti jemlje vid za trenutke, ali prsi se ti širijo, ko se zavedaš, da stojiš tu krepko iz lastne volje, ne pribit kakor oni hrast! Ha, in vihar! Kdo ga ne bi ljubil? Hej, le sem, vihar! Ti si močan, jaz nisem slab, ti tuliš, jaz ti zavriskam v obraz! Pa i ti, mehki zefirček, si moj ljubljeneč, sanjavo šumiš in tudi jaz bom mehko sanjal v tvojem objemu; in tiha noč, le privedi mi svoje svetožalje in svojo melanholijo, pričakujem te kot ženin . . . Tako pravimo mi; to je naš odgovor.

Sicer ne mislite, da se Meško vedno joče in čuti nesrečnega, dasi to na raznih mestih trdi; čutil je pač tako „ob tilih večerih“, a dopoldne in popoldne in ob kakih drugih večerih drugače — kaj? Le včas „ga zgrabi“! Saj smo vsi taki, le oblika je pri nas robatejša. — Poglejmo n. pr. njegovo svetožalje. Ustrašil sem se, ko sem čital (na strani 265. i. d., tudi 255. i. d.) črno sliko sveta: „Neizmeren je ta svet in ves trd in sovražen je, brez ljubezni in brez sočutja in brez vsega usmiljenja. Ne govori mi nikoli sočutna duša tolažečih besed — med mračnimi in samoljubnimi ljudmi spem svojo pot, z mračno dušo in pekočo vestjo.“ Tu prehaja svetožalje v svojega nezakonskega otroka, v zamorca pesimizem, ki Mešku ne pristaja, ker je krivičen. Potolažile so me nastopne strani (266. i. d.); kdor govori o „ponosu“ in zna tako strastno očitati kakor tukaj, ta ni tako poražen od zlobe sveta, kakor nam pravi tedaj, kadar ga obidejo sentimentalne ure. To je

prav! — Nadalje melanholija! Na istem mestu, kjer jo pisatelj očitno priznava (stran 76.), čitamo zavzeti ta-le stavek: „Ljubim nežnost, a majhnih deklet(?) ne ljubim in ne otročje razposajenosti.“ Oprostite! To je razposajen stavek! Kdor prvič sam trdi, da ljubi melanholično resnost, temu neradi verjamemo, ker je njegova sodba o samem sebi seveda pristranska; kdor pa drugič v isti sapi resno zagotavlja, da majhnih deklet ne ljubi in ne otročje razposajenosti, temu odgovarjamo, da razposajenosti (nota bene. v slabem pomenu) nihče ne „ljubi“, a da nam ni jasno, kako bi ovirala melanholično resnost majhna dekleta . . . Tak hud stavek se pač zapiše v ognju plapolajoče gorečnosti. — Da je pisatelj nadalje doživel same prevare, da ni imel od otroške dobe več veselih trenotkov, tudi tega mi svet ne verjame; verjamemo pa, da je tedaj, ko je pisal dotične odstavke, res občutil tako boi; besede so mu vrele iz ust, ker je bilo srce polno. — Saj je dovolj pomembno, da je naposled (stran 289.) vzljubil celo viharne večere!

Naposled: nesrečo prenaša vsak po svoje. Meško ima mehko srce, hitro se mu ulijejo solze in hitro obupa nad ljubeznijo in usmiljenostjo sveta, kakor smo že slišali, ter pričakuje utehe le izven sveta . . . Kaj pa naj porečemo o onih, ki jih stiskata življenja peza in bol nič manj hudo, ki pa jim življenje, skrb zase in za druge nalaga dolžnost, da preskrbe sebi in drugim utehe dan za dnem, leto za letom, ker njih cilji ne morejo biti tako daleč, kakor so Meškovi? Mnogi so, ki v pekoči bolesi vzklikajo — po pravici ali krivici — z Meškom (str. 279.): „Sveta ne ljubim, ljubil ga nisem nikoli“; radi bi nadaljevali z Meškom: „Ne pričakujem od življenja ničesar, ničesar ne zahtevam več od njega“ — ko bi življenje samo ne zahtevalo toliko od njih! Tudi ti se počejo, pa — kako? Tako, da se stisnejo zobje in napno mišice, sicer bi se izvil iz ust bolesten vzdih in bi postale oči mokre; to pa se ne sme zgoditi, ker usta, ki zdihujejo, in oči, ki se solze, ne opravljajo svoje službe! — Torej vsak po svoje in nič si ne očitajmo in nič se ne zgražajmo nad svetom in človekom. So še dobri ljudje na svetu — Meško sam nam slika nekatere v knjigi! — le iščimo, in naši bomo, trkajmo, in odprlo se bo, trkajmo enkrat, dvakrat, stokrat . . . a nikdar ne recimo: svet, ti nimaš ljubezni, usmiljenja, dokler trdimo, da čuti naše srce zgolj ljubezen in usmiljenje! — In ne očitajmo si, da se ne razumemo, kakor nam to očita Meško (str. 253., 254.). Kdo nam pravi, da ne „ljubimo njegove duše zato, ker je žalostna“? Le tega ne odobravamo, da bi človek vsled žalostnih izkušenj si postavil za življensko geslo žalost, daš tudi to razumemo, ker tudi poznamo svet. Razumemo še več! N. pr. tudi, da je vsled boleznega srčnega utipljaja stopilo enkrat in še enkrat Mešku vse njegovo življenje le kot posoda žalosti pred oči, češ (stran 279., 280.) on je „človek, ki ni okusil vse življenja(?) ne radosti in veselja in ne solnce in ne sreče“, daš nam je sam prej (stran 251.) povedal, da je bila njegova duša vsaj „nekdaj . . . vsa radostna, spletena vsa iz jasnih in veselih solčnih žarkov“ . . . Saj poznamo svoje srce, to nemirno srčce! Kolikokrat bi ga morali vprašati s hrvaško pesmijo. „Tko je, srčce, u te dirno, da si sada tak nemirno?“, in le eden poziv k miru iz stotine drugih je ta: „Sebični su vani ljudi, svaki grije srce svoje: Miruj, miruj, srčce moje!“

Meškovo srce je nemirno, še nemirnejše nego naše; vsajena je vanje sila, ki ga žene telesno tja v svet, v nedogled (glej „Dom in Svet“ 1903, stran 679.), dušo pa mu napolnjuje s hrepenenjem po nekem daljnem cilju. Vsa naša knjiga je elegija o tem srčnem nemiru; njeno skrito jedro ni mirnost „tihih večerov“,

ampak strasten boj, boj s samim seboj. Pesnik — saj to je Meško — pozna svojo slabost in jo hoče premagati; konflikt njegovega življenja mu je naložil še posebne vrste boj, ki ni prvi in ne bo zadnji te vrste — celo v našem slovstvu ima prednika — ali koliko jih je, ki bi izvojevali zmago tako, kakor nam to pove Meško na kratko v divni alegoriji (stran 274.): „V sebi sem čutil neizmerno, z odpovedjo posvečeno ljubezen . . .“ Ali veste, kaj pomeni kratka beseda „odpoved“? To je beseda, ki se vzdigne zmagovito šele po katastrofi v srčni tragediji. Ko je vstala v Mešku oživotvorjena ta formula, je že zmagal! Kdor ga more razumeti, čitaj ta najlepši prizor, kar jih je pisal Meško, prizor o — „komtesi Neli“! Tu je resnični konec knjige; kar še Meško pozneje piše, se nas ne prime, ker je dostavljeno iz pisateljskih in drugih ozirov. — — —

Ta krog idej in boj je vsebina onih desetih slik — ali novel? — ki so vsebina knjige; uvod jim je pesem v prozi. Nekatere dajejo snov, druge jo uporabljajo, v nekaterih je združeno oboje. Skoraj vse osebe navdaja kakor pisatelja hrepenenje po tujini in po nečem daljnem: to določuje razvoj v V.—IX. sliki. Med njimi je najlepši celotni sestavek v tej knjigi „Ciganček“; že naslov izraža program, in ta program je dosledno izpeljan po originalnem vagabundu Lesjakovem Jakobu — krasen tip! — s pomočjo cigančka. — Beseda „vagabund“ ima pri nas izza Cankarja domovinsko pravico; znamenito je, da srečavamo v tej knjigi pogosto Cankarjeve misli: nekoliko v „romanci o žalostnem jutru“ (št. VIII.) — to je pravi biser! — nadalje v lepi nastopni številki, tudi v VII., a številki V. („Pozabljena“) je v glavnem delu miniaturna Cankarjevega romana „Na klancu“; na strani 130. čitamo: „Dozdeva se mi, da se mi pretaka itak nekaj vagabundske krvi po žilah. Oče je bil nemiren duh, navsezadnje je postal vagabund. V dediščino mi je zapustil kri vagabundov . . . Šel sem po svetu, ker sem moral iti . . .“ i. t. d. Samo da ti vagabundi včasih tudi — kradejo, dasi ne iz navade; Cankarjevi pa so „pošteni“. Seveda pa Meško ni Cankar in Cankar ne Meško. — Lepa je številka III. „Na sveti post“, psihološko mojstrska, le konec je zavil preveč v misticizem. Isti nedostatek nam otežuje užitek ostalih števil, ki se pečajo izvečine s pisateljevo osebo; v njih je razvil prerad svoje peroti tako široko, da se zamotava, posamezne sličice pa so tudi v teh jako lepe, kakor sploh vse, kar ni le abstrakcija.

Dr. Jos. Tominšek.

Učne slike iz zemljepisja. Avstrija. Podrobni učni načrt. Priredil Anton Maier. S tremi zemljevidi. V Ljubljani 1904. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Stane 1 K 50 h. Ocena te knjige nam je obljubljena in jo priobčimo v kratkem.

„Slovenski Trgovski Vestnik“. Pod tem naslovom se je odločilo izdajati slovensko trgovsko društvo „Merkur“ iznova svoje glasilo in sta izšli 1. in 2. številka tega lista skupaj dne 15. februarja. Cena listu je za celo leto 5 K, posamezne številke se dobivajo po 50 h.

Matice Hrvatske knjižni dar za leto 1903. obsega sledeča dela: 1. Ksaver Šandor-Gjalski: Gjurgjica Agićeva. Pripoviest. Ciena 2 krune. Zabavna knjižnica, svezak CCLXVI—CCLXVIII. 2. Viktor Car Emin: Zimsko sunce. Slika iz istarskoga života u 4 čina. Zabavna knjižnica, svezak CCLXIX—CCLXX. 3. Milan Šenoa: Ban Pavao. Historijska drama u 5 činova (8 slika.) Zabavna knjižnica, sv. CCLXXI—CCLXXII. 4. A. Tresić Pavičić: Valovi misli i čustva. Pjesme. Zabavna knjižnica, svezak CCLXXII—CCLXXIII. 5. E. Orzeszkowa:

Izabrane pripovedi, zvezek II. Preveo I. Velikanović. Slavonska knjižnica. Knj. XI. 6. Slika iz slavenske povjesti, napisao Vj. Klaić. 7. Dječja njega, upute mladi majci. Sestavio dr. Radovan pl. Marković. 8. Izabrana poglavja iz narodnoga gospodarstva (političke ekonomije). Napisao Fran Milobar. Poučna knjižnica, knjiga XXVIII. 9. Dr. Oton Kučera: Valovi i zrake, sa 230 slika i 2 table. Poučna knjižnica, knjiga XXIX.

O vseh teh lepih knjigah prinesemo natančnejšo oceno pozneje.

Hrvatski pokret. Opažanja i misli na pragu novoga narodnoga preporoda g. 1903. Piše Milan Marjanović. U Dubrovniku. 1903. Nakladom pisca. Tiskom Dubrovačke hrvatske tiskare. 12°. 120 str. Cijena 1 kruna.

Ta politična brošura je vredna, da se z njeno vsebino seznani vsak zaveden Slovenec, kateremu je do tega, da se pouči o političnih homatijah bratskega naroda hrvatskega. Knjiga je pisana lahkoumevno ter predstavlja čitatelju razvoj hrvatskih strank, ki so utemeljene na treh zgodovinskih idejah: madjaronske, pravaške, obzoraške. Jasno nam pisatelj razlaga prednosti in napake teh strank ter nam kaže vzroke njih neuspehov. Tudi razmere, ki so nastale v Hrvatski po propasti teh strank, kriza, v kateri se nahaja narod, in doba prevrata so izborno očrtane. Končno je obrazloženo še narodni program za bodočnost in uspehi narodnega pokreta v letu 1903.

Nočemo zamlčati, da je spretni in širokogledni gospod pisatelj izborno razjasnil politično zgodovino hrvatskih dežel v prošlem stoletju, a zdi se nam, da se je pri tem opisu premalo oziral na notranje in zunanje ovire, ki so izjalovile trud hrvatskih politikov. Tu bi bilo omeniti malobrojnosti narodove, nasprotja verskega, zaostalosti v gmohtnem in kulturnem oziru, nasilnosti madjarske in perfidnosti dunajske in avstrijske politike, proti katerima je vsak boj brezuspešen in ki sta se spojili v zatiranje Slovanstva; slednjič pa tudi razočaranje, katero mora provzročiti vsakemu Slovanu dvomno in sebično postopanje Rusije in ostale Evrope do balkanskih Slovanov.

Iz knjižice lahko črpajo mnoge koristne nauke tudi Slovenci, ki se pripravljajo bratomorno. Zato jo vsakemu, kdor resno misli o bodočnosti Slovencev v družbi z ostalimi južnimi Slovani, toplo priporočamo.

R. P.

Milan Marjanović. Fragmenti. U Dubrovniku. 1903. Dubrovačka hrvatska tiskara. Piščevom nakladom. V. 8°. 54 str.

Meglina sentimentalnost! Kaj hoče pisatelj, je težko umeti navzlic temu, da razlaga na poslednjem listu svoje knjižice postanek in pomen teh črtic. Ti fragmenti so po njegovi razlagi dokumenti njegovega pisateljskega razvoja, polnega sanj in slutenj. „Starec“ je v celini in v detajlih simbol stanovitne ideje. V „Životu“ so simbolske formule življenjskega razumevanja. V „Ženi“ so formule opažanja. „Intima“ je razpoložajna lirika. „Umetnik“ je psihološka simbolika. „Zorka“ ni realno bitje, nego zapadnoevropska, dekadentna intimna umetnost. V „Umetnosti“ je prikazan proces osvoboditve od te umetnosti in obrat k veliki umetnosti življenja. Pri vsej tej razlagi ostane za čitatelja, ki ni posvečen v tajne dekadentstva, še mnogo nejasnega in zato nezadovoljivega.

R. P.

Thallóczy Lajos és Hodinka Antal: Magyarországi mellékartományainak oklevéltára. Első kötet. A Horvát véghegyek oklevéltára. I. kötet. 1490 — 1527. (Magyar történelmi emlékek. Okmánytárak. XXXI. kötet.) Budapest 1903. Ára 16 korona. CVIII+753.

Sedanji najboljši ogrski zgodovinar Lud. pl. Thallóczy, sekcijski šef in ravnatelj arhiva v skupnem finančnem ministrstvu na Dunaju, je začel v družbi z Ant. Hodinko, skriptorjem, v cesarski fidejkomisni knjižnici, izdajati diplomatičen zbornik, ki mora zanimati vsakega slovenskega zgodovinarja. Prvi zvezek tega zbornika obsega akte, ki se nanašajo na turške napade na Hrvaško in sosednje dežele, posebno na Kranjsko v letih 1490—1527. Dolgo časa se že peča Thallóczy s hrvaško in bosensko zgodovino; organ ogrskega zgodovinskega društva in publikacije ogrske akademije so napolnjene z razpravami o pokoljenju in nadaljnji usodi rodovine Blagayeve, o razmerah dubrovaške republike z Ogrsko in o različnih prepornih točkah iz srednjeveške hrvaške in bosenske zgodovine. To so pa samo priprave za veliko monografijo o Bosni, za katero nabira že veliko let gradiva po vseh evropskih arhivih in knjižnicah. Pokojni skupni finančni minister pl. Kallay se je zelo zanimal za to delo in je dovolil vsako leto nekoliko tisočakov za znanstvena arhivalna potovanja; kolikor mi je znano, bode ta zgodovina Bosne najbrže kmalu izšla, ker je nabiranje gradiva že dovršeno.

Prej omenjena knjiga obsega dva dela. V predgovoru nam pojasnjuje Thallóczy namen zbornika: odstraniti hoče krive nazore o Vojaški granici in izpopolniti doslej izšle diplomatične publikacije. Monografije Vanička in Schwickerja o Vojaški granici so zastarele in gradivo Lopašičevo v „Monumenta Slav. mer.“ in „Starinah“ je nepopolno in nezanesljivo, ker je mnogo tekstnih napak. Zato mora biti hvaležen Thallóczyju vsak zgodovinar, ki se peča s povestnico obmejnih hrvaških krajev, da je objavil v drugem delu zbornika toliko važnih aktov, nekatere skrajšane, ostale pa v vsem obsegu. Kdor se bavi z zgodovino arhivov, ga bode posebno zanimal predgovor; tu nam naznanja pisatelj, kaj se dobi v treh največjih avstrijskih arhivih, namreč v državnem, skupnem finančnem in vojnem, vmes pa vpleta zanimive podatke o razvoju nekaterih teh zavodov. Nekaj posebno odlikuje to knjigo od ostalih enakih zbornikov ogrske akademije, namreč da se je Thallóczy pridružil pri izdavanju aktov nasvetom, katere je Stieve zastopal pri lipskem in frankobrodskem shodu zgodovinarjev in katere sedaj vsi uporabljajo pri enakih podjetjih. Prej so ogrski zgodovinarji, kakor Nagy, Szilágyi, Traknoi, Karolli, Barabás itd. po različnih načelih izdajali akte, zato tudi ni bilo v eni in isti knjigi nikakega sistema. Ker je ta publikacija velike važnosti za kranjsko zgodovino, bi bilo dobro, ako bi kateri zgodovinar s pomočjo aktov, ki se nahajajo v kranjskem deželni arhivu in katerih Thallóczy ni objavil, napisal majhno razpravo o turških napadih na Kranjsko deželo v letih 1490—1527.

Komatar.

Slovinzische Grammatik. To delo znanega jezikoslovca dr. Friderika Lorentza je izšlo lani v Petrogradu kot izdanje imperatorske akademije znanosti. Slovinci prebivajo v stolpskem okrožju na Pomorjanskem. Njih narečje je zadnji ostanek jezika, ki je kašubskemu zelo soroden, a ni nikakor identen ž njim. Slovinci živijo še vseh skupaj 200—250, prej manj nego več, ki pa pripadajo vsi starejšemu rodu. Mladina se ne uči več jezika svojih staršev. Narečje izumre torej v nekaterih letih. Zavaljo tega je njegovo proučevanje precej težavno. Lorentz je navel le na malo ljudi, ki so znali pripovedovati v slovinščini. Večinoma si je moral pomagati z vprašanji: „Kako se pravi temu?“ ali „Kako se glasi ona beseda?“ Seveda je sprejel le ono, kar je slišal večkrat. Nekoč je zbral nekaj Slovinci in in jih prosil, naj se pogovarjajo v slovinščini. Nekaj časa so se res — hipoma pa so preskočili v nemščino, v kateri jim je jezik gibčnejši.

Slovnica, zadnji pomnik Slovincem, obsega na 349 strah le glasoslovje, sklanjo in spregatev. Pridejana sta glasoslovje (str. 349.—387.) kabatkiškega (to je narečje 250 stolpskih Kašubov) in zemljevid, kažoč nam meje narečja Slovincem.

J. Lokar.

Veliki koncert pevskega in tamburaškega kluba hrvaških vseučilišnikov „Mladost“. V zahvalo za svoj čas od Slovencev Hrvatom izkazane simpatije povodom znanih nemirov na Hrvaškem, je priredilo hrvaško akademično društvo „Mladost“ pod pokroviteljstvom „Glasbene Matice“ in „Družbe sv. Cirila in Metoda“, in sicer zadnjemu društvu na korist, dne 3. februarja t. l. v veliki dvorani „Narodnega doma“ v Ljubljani krasen vokalni in instrumentalni koncert, ki je ob velikanski udeležbi uspel najsijajneje. Moški zbor je pel: F. Hofbauerja: „Vniz po Matuške po Volgē“, N. Rosenberga „San“, A. Nedvěda „V ljubem si ostala kraji“ in A. Foersterja „Slovo“, tamburaši pa so svirali: izvod iz Lisinskega opere „Porin“, priredil Prochazka, Smetane „Dalibor“, priredil Machač, in narodne pesmi „Slovenec i Hrvat“, zložil Muhvič, priredil Horvat. Moški zbor je glasovno prav dober, ima krepke basiste in odličnega pevovodjo, stud. iuris gosp. St. Stražniškega. Petje je bilo na oni umetniški višini, kateri se divimo le pri nastopu celega zbora naše dične „Glasbene Matice“. Glasovi posamezni in zbor v celoti, vse je s skrbno točnostjo naučeno; glasovi so uglajeni, vokalizacija čista in pravilna, dinamično so posamezni glasovi v celoto dobro spojeni. Pevovodja ni samo siguren v vodstvu, ampak tudi izvrsten interpretator, kateremu sledi zbor z vidno lahkoto in največjo točnostjo. Mojsirsko so izvajali piano-crescendo in forte ter dovršeno sforzate, ki pa so bili na nekaterih mestih že odveč. Pevska točka „Vniz po Matuške po Volgē“ z začetnim pianissimo je napravila posebno dober vtisk. Tamburaši pod odličnim vodstvom dirigenta stud. iuris g. Mar. Horvata so nudili mnogo več, nego smo pričakovali. Glavna zasluga gre gotovo dirigentu, ki je prenesel efekt orkestra kolikor možno v tamburaški zbor. V drugi vrsti je pa treba naglašati, da so „Porina“ g. Prochazka, „Dalibora“ g. Machač in „Narodne“ g. Horvat izborno priredili za tamburaše. Osobito dobra prireditelj je „Dalibor“. Eksatno sviranje posameznih godal diči vobče zbor, in so zlasti mojstri na bisernicah, bračih in brdah. Drsanje je tako popolno, da se je na posameznih mestih zdelo, kakor bi igrali gosli. Tudi so tamburaši krasno niansirali in točno sledili sigurnemu in odličnemu vodstvu dirigenta. Občinstvo je z viharim aplavzom izražalo po posameznih točkah zaslužno priznanje pevskega in tamburaškemu zboru, ki ostane po svojem res umetniškem proizvajanju Slovincem v najprijetnejšem spominu.

Pahor.

Slovensko gledišče. A. Drama. Maeterlinck na našem odru! Kdo bi si bil mislil? Dne 18. febr. se je uprizorila prvič na našem odru njegova „Monna Vanna“. „Monna Vanna“ se je dala pri nas že še poskusiti! Kajti tu je stopil Maeterlinck

enkrat s svojih eterskih višav na trdo zemljo. Popolnoma seveda ne! Tudi v tej drami Maeterlinckovi namreč je še marsikaj, kar visi takorekoč — med nebom in zemljo, kar se vrši pač v duši pesnikovi, pa nam navadnim zemljanom ni prav dostopno in umljivo. Prav je storil Maeterlinck, da je prestavil dejanje svoje drame v romantiško preteklost, kajti dandanes se kaj takega ne dogaja in tudi tako še vzbuja to, kar delajo v njegovi drami Vanna, stari Colonna in Princivalli, v naših srcih mešana čustva. Edini verjetni značaj v drami je Gvido Colonna, mož Vanne, a baš ta ni po okusu pisateljevem, kolikor se da posneti iz drame. Gvido Colonna je tragični junak drame. In njegova krivda? Ker baje ne razume svoje Vanne! Tudi jaz je ne razumem! Tako seveda, kakor je Maeterlinck stvar izumil, še gre! Toda kaj, če bi se bila stvar iztekla drugače in iztekla bi se bila lahko zelo slabo — Vanna bi bila lahko onečaščena, ne da bi bila dosegla, za kar se je žrtvovala! Umljivejša bi se mi zdelo njeno početje, ako bi vedela, kdo je poveljnik sovražnega tabora in bi potihem računila na plemenitost svojega znanca izza mladih let. Seveda manj senzacijska bi bila drama spričo take potezice, toda dramatiške moči bi ne izgubila prav nič, etiške vrednosti pa bi bila celo večje. In požrtvovalnost Vanne bi bila navzlic temu še vedno velika.

Monne Vanne ne razumem prav, pač pa razumem popolnoma Vanninega moža. On ne more ravnati drugače nego ravna! Kaj bi Vanna sama rekla, ako bi se njen mož ne ustavljal izvršitvi njenega sklepa? Ali bi ne bila to največja žalitev zanjo? Ali bi ne bil to dokaz, da je ne ljubi in da je ne čisla zadostno? Da jo pusti v sovražni tabor, to se mu ne sme očitati, ker bi bilo nasilstvo, ako bi rabil moč proti njej. Popolnoma logično in naravno pa je, da noče nič več slišati o njej, ko se vrne. Ona je ravnala po svoji volji, s tem je rešila življenje mnogim, a izgubila je svojega moža. Neka krivda seveda tiči v tem, ker Colonna svoji ženi ne verjame, da se je vrnila nedotaknjena. Verjeti bi ji moral, to je res! Toda naposled ni merodajno in odločilno to, kaj je kdo storil, temveč, kaj je nameraval storiti, in morda bi bil konec še za nianso finejši, ako bi se baš to dejstvo podarjalo! Kajti Giovannina zasluga ni, da se je vrnila taka!

Mnogo bi se dalo še reči o tem delu, kajti poleg mnogih hib ima tudi mnogo vrlin. Lepo, fino, duhovito zna pisati Maeterlinck in vsekakor ga smemo prištevati k velikim umetnikom — toda navzlic temu, kako neznamen se mi zdi, ako ga primerjam s Tolstom, čigar „Vstajenje“ smo videli dne 23. februarja prvič na našem odru. Koliko je v „Monni Vanni“ še narejenega, koliko umetovanja je tam poleg resnične umetnosti! V „Vstajenju“ pa je vse tako naravno, vse tako resnično, vse tako pristno! Celotno morje najistinitnejših človeških čustev se nam razodeva v tem delu Tolstega in psihologija, ki jo razvija tu, je nekaj velikega, občudovanja vrednega! Res ne hodi mnogo takih ljudi med nami, kakršen je Nehljudov, a če je izmed milijonov eden tak, je dovolj vzroka, da se ga oklene umetnik in si ga izvoli za predmet svojega umotvora. Sicer pa ne smemo pozabiti, da je med Rusi marsikaj mogoče, kar v ostali Evropi ni, in da je šlo Tolstemu v prvi vrsti za to, da nam razkrije dušo nesrečnice Katjuše, dočim mu je vse drugo bolj posrabska stvar. Dramatizacija, ki jo je oskrbel H. Bataille, se je še precej posrečila, in dasi se nahajajo v drami smerttja mesta, ki se nam ne zde prav primerna Tolstemu, napravi igrar v celoti vendar velik, globok vtisk.

Za „Monno Vanno“ in „Vstajenje“ smo intendanci slovenskega gledališča odkritosrčno hvaležni!

Razen teh smo imeli v zadnjih štirih tednih še sledeče dramske predstave:

Dne 26. januarja so igrali prvič v sezoni burko „Njegov dvojnik“, dne 31. januarja popoldne drugič v sezoni „Brata Martina“, zvečer istega dne petič „Pot okoli zemlje v 80 dneh“. Zadnja igra se je ponavljala tudi še 2. in 14. februarja popoldne ter je doživela torej doslej sedem repriz. Dne 6. februarja se je uprizoril prvič v sezoni „Deseti brat“, 14. februarja zvečer smo videli na našem odru Anzengruberjeve „Podkriževalce“, igro, katero je spisal ta Nemec menda prav za naše razmere, a pustni torek, t. j. dne 6. februarja je bil na vrsti spet enkrat „Lumpacius Vagabundus“.

B. Opera. Operne predstave smo imeli zadnji čas sledeče:

Dne 29. januarja se je pela še enkrat „Prodana nevesta“, dne 4. februarja se je ponavljal „Peter Svačić“, nekoliko skrajšan, a dne 9., 12. in 20. februarja smo se po daljšem premoru naslajali zopet enkrat ob melodijoznih in hkratu karakterističnih zvokih Meyerbeerjeve godbe. Te tri večere se je namreč uprizorila na splošno zadovoljnost njegova „Afričanka“, kar moramo tem bolj odobravati ker so baš v tej operi prišle vse naše operne moči kot malokje do veljave.

Dr. Fr. Zbašnik.

Narodni divadlo v Pragi. Pred kratkim je izšel „Divadelni kalendař 1904“, iz katerega posnemam sledeče: od 15. decembra 1902. leta do 15. decembra 1903. leta se je proizvajalo vsega skupaj 470 iger, od tega v januarju, oktobru in novembru po 42 iger na mesec. Novitet je bilo 28. Dne 13. februarja se je z velikim uspehom prvokrat pela opera „Louisa“, zložil Gustav Charpentier; dne 5. aprila originalna češka opera v štirih dejanjih „Lesův pan“, zložil Váša Suka; 14. julija druga originalna češka opera Karla Moora „Vij“; 21. novembra Puccini-jeva „Tosca“. Potem 28. decembra Zeyerjeva legenda „Pod jabloni“ z godbo Josipa Suka; veseloigra Erbenova z godbo Josipa Vorla, angleška veseloigra H. M. Paulla „Nový clown“, z godbo Morica Angerja, in bajka Josipa Kaj. Tyla „Tvrdohlavá žena“, z godbo istega Morica Angerja. Dalje še opereta v dveh dejanjih, zložil Artur Sullivan.

Českých dramských novitet se je igralo 12, med njimi 5 enodejank in 3 velike historične igre: Jaroslava Hilberta „Falkenštejn“, Alojzija Jiráska „Jan Žižka“ — ki je dosegel od vseh treh največji faktični in umetniški uspeh — in Jaroslava Vrchlickega „Knižata. Frant. Ks. Svoboda je poskušal v svoji drami „Olga Rubešova“ razrešiti problem moderne žene, vendar je bil v svojih enodejankah: „Poupě“, — majhni, gracijozni stvarici, polni poezije — in „Lapenem Samsouku“, veseli, dobrodušno-satirični fraški srečnejši. Njegova žena je s svojo veseloigro „V řiši tulipanků“ razočarala vse častilce svoje aristokratske in globoke umetnosti v romanu in noveli, Ružena Svobodova je svoje junake tako skarikirala, da od cele njene satire ni ostalo mnogo več nego par nemogočih in zato ne satiričnih, ampak ubogih prizorov. Avtorica je hotela šibati hibe praške družbe, pa je svojo veseloigro postavila v neko pozabljeno mestece na deželi, ki ga tako neumnega na Češkem ni. „Drama čtyř chudých sten“, spisal Fr. A. Šubert, prejšnji intendant „Národného divadla“, je serijozna igra iz socijalnega življenja. Konflikt delavca, proletarijata s tovarnikom, kapitalizmom. Fr. A. Šubert je vpletel v to jako srečno naroden moment. Boj delavca Čeha za domačo, češko šolsko vzgojo svojih otrok. — „Oblaka“, dne 10. decembra uprizorjena igra režiserja Jaroslava Kvapila, je za gledišče skoro prepoetična, prefina stvar. Igralka, ki pride po dolgih letih na deželo v župnišče, kjer je preživela najlepša otroška leta. Tovariš njenih otroških iger, župnikov sinovec, je teolog, miren človek, ki ne pozna boja in ognja, ki plamti v življenju.

Slavno igralko, ženo, ki je veliko doživela, igrata ta mir in ta zadovoljnost. Usmiljenja skoro se ji vidi vreden človek, ki mu življenje prinaša tako malo. In enkrat, v sentimentalnem trenutku ga poljubi. V osemindvajsetletnem teologu se prebudi želja po sreči in življenju. Ali tu je njegova mati, tu je stric župnik, tu je končno igralka, ki mu zatrjuje, da je preslab za borbo, da ona sama ne osrečuje, nego niči. In tako odhaja v mesto; zanj zopet nastaja mir — teolog se vrača v semenišče. — Trije akti so za to fino psihološko študijo preveč.

O zgoraj omenjenih treh velikih historičnih dramah prihodnjič.

Izmed tujih dram so se uprizarjale 2 nemški: „Pravica“ Otta Ernsta in Fulde „Dvojček“. Maeterlinckovo dramo „Monna Vanna“ so dali desetkrat; igrali so še dve francoski in dve angleški veseloigri.

Gostovalo je triindvajset umetnikov, in sicer štirje v drami: Coquelin mlajši, Vela Nigrinova, Ljerka pl. Sramova in mladi Hrvat Ivo Raič Lonjski. V operi so gostovali med drugimi: Naval (v desetih operah), Ema Destinnova iz dvorske opere v Berlinu in Alica Cuciniova.

Dne 28. novembra se je proslavila dvajsetletnica otvoritve „Narodnega divadla“. Pela se je Smetanova „Libuše“.

Z. Jelovšek.

„Črešnjav vrt“ se imenuje nova igra A. Čehova, ki se je uprizorila prvič dne 30. januarja t. l. v „Umetniškem gledišču“ v Moskvi. Vsebinsko in kratko oceno te igre, ki se nam je poslala iz Moskve, priobčimo prihodnjič.

Hermann Bahr je spisal, kakor znano, novo komedijo v treh dejanjih „Der Meister“, ki se je uprizarjala v letošnji sezoni v „Nemškem gledišču“ v Berlinu. Oceno te drame, doposlano nam iz glavnega mesta Nemčije, priobčimo prihodnjič.

Med revijami

Mirnyj trud, list za literaturo, umetnost in znanost, izhajajoč v Harkovu, je pod uredništvom A. Vjazigina z novim letom 1904 stopil v drugo leto. Nasproten kozmopolitičnim sanjarjam, deluje po načelu, da „izven narodnosti ni mišljenja, ne spoznanja, ne delovanja“. „Veliki, mogočni, pravedni in svobodni ruski jezik“ sam ob sebi rodi globoko vero v lepo bodočnost naroda, ki ga govori, vendar je treba v ta namen širiti obzor s pogledom po drugih Slovanih. Uglablajoč se vsestranski v njih literature in zgodovino, bomo spoznali — pravi uredništvo — občasovanske interese in bolje pojmi svoje posebnosti in nedostatke. V doseg velike bodočnosti pa naj ne služi revolucija, temveč evolucija, zakaj „ne nasilja ne revolucije niso vedle in ne vedejo ljudi k blagosti“, ne zvonke besede, bojeviti klici, marveč — mirni trud, — mirno delo.

Dr. —č.

Izvestija St.-Peterburgskago slavjanskago blagotvornega občestva, o katerih smo poročali zadnjič, da so prinesla prevode poezij več slovenskih pesnikov, med njimi tudi Aškerčevih, so objavila v svoji januarski številki iznova nekaj Aškerčevih pesmi. Prevod je potekel iz peresa Sergēja Štejna in se čita prav gladko.

Živaja misel, ruski mesečnik v Levovu, je v leto 1904. stopil s svojo štirinajsto številko; geslo mu je: Za živo mislijo — živo delo. E—s.

Dva nova ruska leposlovna časopisa začneta izhajati, in sicer „Pravda“ in „Vjesi“. Pri „Pravdi“ bodo sodelovali Čehov, Bunin, Veresajev, Telešov itd., časopis „Vjesi“ pa ima postati glasilo ruskih dekadentov.

Splošni pregled

Devetdesetletnica Strossmayerjeva. Dne 4. februarja je praznoval zdrav in čil slavni jugoslovanski mecen, dr. Juraj Strossmayer, svoj devetdesetletni rojstni dan. Velikemu Slovanu in vzor-rodoljubu, ki je umel kakor malokdo svoj svečeniški poklic posvetiti tudi domovini, ki je deloval vse svoje življenje z občudovanja vredno vnemo za dušni in gmotni blagor svojega naroda, ki nikdar ni pustil z vida, da narod brez prosvete nima temelja za obstanek — kličemo i mi iz globočine srca: Še mnoga leta!

Josip Penizek obhaja te dni petindvajsetletnico svojega delovanja na časniškem polju. Ker je tudi med Slovenci dobro znan in ima tudi za naš narod v marsičem zaslug, naj podam kratko sliko njegovega delovanja. Penizek je bil rojen v Stalcu na Češkem, gimnazijo je študiral v Taboru, vseučilišče je pohajal na Dunaju, kjer je poslušal filozofijo, slavistiko in nemščino. L. 1878. je začel delovati kot časnikar. L. 1881. je vstopil kot vzgojitelj pri grofu Epsteinu v Kijevu, toda kmalu je zapustil to mesto in l. 1883. je postal član uredništva „Narod. Listov“, pri katerih je še danes. Tudi na literarnem polju je bil Penizek priden delavec, sodeloval je pri raznih čeških listih, med njimi pri „Morav. Orlici“ in „Literarnih Listih“. V češki reviji „Květy“ je objavil l. 1881. članek „František Prešern“ ter tako seznanil Čeha s prvakom naših pesnikov; v „Ruchu“ nahajamo članek „Jiří Daničič“ in po drugih revijah študije o raznih drugih slovanskih pisateljih. V nemški reviji je priobčil spis: „Die moderne böhmische Poesie“, v francoski „Revue international“ pa študijo: „La poésie lyrique de Bohême“. Mnogo je prevajal iz drugih slovanskih jezikov do češčine, tako iz slovenščine Tavčarja in Krtnika, med raznimi dramatičnimi deli tudi Jurčičevega „Tugomera“.

Janko Pretnar.

Slovenci na Pruskem. V „Deutsche Erde“ v Goti (založnik Justus Perthes) izhajajočem listu za poznavanje Nemštva je priobčil v 1. št. l. l. tajni vladni svetnik pruskega statističnega urada Karel Brämer o zadnjem ljudskem štetju v Nemčiji članek „Die Völkerschaften Preußens“. Nas zanima zaradi tega, ker nam kaže, kako se zaveda naše ljudstvo svoje narodnosti. V oddelek „wendische Muttersprache“ se je zapisalo 2475 moških in 1329 ženskih, rojenih na zemlji med Gradcem in Istro. „Litauisch“ je govorilo po lastni izpovedi 94 moških in 33 žensk in Avstrije, južno od Donave. Večina jih je doma iz neposredne okolice Litije — zato je njihov jezik „litauisch“ Littai! Dvema moškima je bila materinščina „krainisch“. Vseh Slovencev je živelo na Pruskem 1900. l. 6265, namreč 4165 moškega in 2100 ženskega spola. Izmed teh jih je imelo državljansko pravico na Nemškem 35 moških in 31 žensk. L. 1890. so našli na Pruskem le 622 naših ljudi — 432 mož in 190 žen.

I. Lokar.

Vasilij L. Veličko, eden najbolj nadarjenih pesnikov ruskih, je umrl pred kratkim v Petrogradu, star 43 let. Njegovo najboljšo delo je zbirka pesmi pod naslovom „Vostočnyje motivy“, v katerih opeva z zanosom in v krasni obliki fantastno ovzdušje vzhodnega sveta. Poleg pesmi je spisal več manjših beletrističnih del, zlasti humoresk in pripovedk, katerih originalni humor, slog in dikcija se skoro dajo primerjati Gogoljevim spisom. Veličko je bil rojen 1. 1860. v Prilukah na Maloruskem, bival je dalje časa v Tiflisu in urejeval dolgo časa dnevnik „Kavkaz“. Radi šibkega zdravja se je vrnil v Petrograd, kjer je zadnja tri leta urejeval „Russkij Vjestnik“, v katerem je napisal zgodovinsko dramo v verzih: „Menščikov“ in krasno pisan životopis ruskega filozofa in svojega intimnega prijatelja Vladimirja S. Solovjeva in tako zbudil mnogo zanimanja za tega originalnega ruskega filozofa.

Janko P.

Kantov stoletni smrti dan. Dne 15. februarja t. l. je preteklo sto let, kar je zatisnil oči eden največjih nemških mislecev, Immanuel Kant. Po vsem Nemškem so se primerno spominjali tega dne.

— a —

Slavische Romanbibliothek, ki jo je začel izdajati založnik Otto v Pragi pod uredništvom Jar. Kvapila, ima namen, seznanjati nemške čitatelje z najboljšimi prozaiki slovanskih narodov. Mnogo se je že dosedaj prevajalo iz slovanskih literatur v nemščino, toda večinoma le iz ruščine in poljščine; nova knjižnica pa se hoče ozirati kar največ mogoče tudi na ostale slovanske pisatelje. Prvi zvezek prinaša prevod enega najboljših romanov češkega pisatelja Julija Zeyerja: „Roman von der treuen Freundschaft der Ritter Amis und Amil“, ki ga je preložila I. Höckerjeva. Lepa knjiga je opremljena s podobo Zeyerjevo in s kratkim predgovorom J. Kampa, v katerem je v glavnih potezah načrtan Zeyer kot literat. Slovenci, ki radičitajo knjige v nemškem jeziku, naj raje sežejo po dobrih prevodih slovanskih pisateljev.

Janko P.

„**Nevesta**“ se zove najnovejšo pripovedno delo A. Čehova — kratka novela, a polna sveže življenske moči.

Karel Emil Franzos, znani nemški novelist, je umrl 28. januarja v Berlinu v 55. letu svoje dobe.

Katere pisatelje čita najraje učeča se ruska mladina? Zadnje čase so se začeli tudi na Ruskem zanimati za to, kateri pisatelji so najbolj priljubljeni učeči se mladini. Na dotično vprašanje, ki se je stavilo učencem različnih gimnazij, realk, duh. seminarov in učenkam višjih dekliških šol, je došlo nad tisoč odgovorov. Največ glasov se je odločilo za Tolstega „Vstajenje“, namreč 691, potem je prišel na vrsto Gorkij s 586 glasovi, Dostojevskij s 494, Turgenjev s 470, Čehov s 480 glasovi. Črez sto glasov je dobilo še 15 drugih pisateljev. Manj nego stokrat so se imenovali Puškin, Lermontov, Gogol, Aleksej Tolstoj in Leonid Andrejev. Izmed inozemskih pisateljev je ruski mladini najbolj priljubljen Maupassant, za katerega se je odločilo 86 glasov. Za njim pridejo Zola, Dickens, Hugo in naposled Goethe in Schiller z 52 glasovi. Po manj nego 50 glasov pa so dobili Shakespeare, Ibsen, Daudet in Cervantes.

Valerija Marréné-Morzkowská. Pri članku, ki smo ga zadnjič objavili pod tem naslovom, je bil izpuščen vir: Dr. B. Prusík „Nova Češka revija“, kar s tem popolnujemo.

